

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านเนื้อหาสาระ ด้านวิทยากรอบรมปฏิบัติธรรม และปัจจัยที่สนับสนุนต่อความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร การวัดและประเมินผล ผู้วิจัยทำการประมวลแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจิต

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่การวิจัย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย แนวคิดและทฤษฎี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของความพึงพอใจ

จากการทบทวนความหมายเกี่ยวกับความพึงพอใจ มีนักวิชาการทั้งของไทยและของต่างประเทศ ได้ให้คำอธิบายไว้แตกต่างกัน และสอดคล้องกันไปแต่ละมิติ ของผู้ที่มีมุมมองของแต่ละท่าน ในที่นี้ผู้วิจัยของเสนอรายละเอียดความหมายความพึงพอใจ ดังต่อไปนี้

คำว่า ความพึงพอใจ มีความหมายไว้หลากหลายประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารในทัศนะของนักวิชาการกล่าวว่า ความพึงพอใจ หรือความพอใจตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Satisfaction” ความหมายของ ความพึงพอใจว่า หมายถึง พอใจ ชอบใจ^๑ ซึ่งโดยความเป็นจริง ความพึงพอใจ หมายถึง ทัศนคติทางบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นความรู้สึกหรือทัศนคติที่ดีต่องานที่ทำของบุคคลที่มีต่องานในทางบวก ความสุขของบุคคลอันเกิดจากการปฏิบัติงาน และได้รับ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๙๓.

ผลเป็นที่พึงพอใจทำให้บุคคลเกิดความกระตือรือร้นมีความสุข ความมุ่งมั่นที่จะทำงาน มีขวัญและมีกำลังใจ มีความผูกพันกับหน่วยงาน มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของงานที่ทำและสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน ส่งผลต่อถึงความก้าวหน้าและความสำเร็จขององค์กรอีกด้วย^๒

โดยทั้งสองความหมายได้ให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความพอใจ ชอบใจ จากความหมายข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความพึงพอใจ คือความต้องการของพนักงาน เมื่อได้ผลลัพธ์อย่างใดอย่างหนึ่งภายใต้การทำงานผลตอบแทน การเลื่อนตำแหน่ง การได้รับการยกย่อง ให้ ความพึงพอใจในทางบวก ส่วนความขัดแย้ง การตำหนิหรือการลงโทษ จะให้ความพึงพอใจในทางลบ^๓ ซึ่งโดยความเป็นจริงในประเด็นของทางบวกและทางลบจึงมีความสัมพันธ์ต่อองค์กร มีนักวิชาการอีก ท่าน ได้ให้ความหมายความพึงพอใจว่า เป็นความรู้สึกพอใจในการทำงาน และเต็มใจที่จะปฏิบัติงาน นั้นให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร คนจะรู้สึกพอใจในงานที่ทำเมื่องานนั้นให้ประโยชน์ตอบแทนทั้ง ทางด้านวัตถุ และทางด้านจิตใจ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเขาได้^๔ ความพึงพอใจ คือทัศนคติในทางบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปเป็นความพึงพอใจในการ ปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ทัศนคติในทางบวกของบุคคลจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกันนั้น สามารถลดความตึงเครียดให้ต่ำลง เพราะความตึงเครียดเป็นบ่อเกิดของความไม่พึงพอใจ ความตึงเครียดนั้นมีผลเกี่ยวเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการ ทางด้านร่างกาย ความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการของสังคมและความเป็นอิสระ ความตึงเครียด ต่างๆ ก็จะลดลง คนก็จะเกิดความพึงพอใจมาก^๕

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความพึงพอใจ ว่าหมายถึง ระดับความรู้สึกที่ดีของแต่ละคน เกี่ยวกับงานอีกทั้ง ความพึงพอใจของผู้รับบริการ เป็นความคิดเห็นของผู้รับบริการที่ได้รับจากผู้ ให้บริการและจัดเป็นเกณฑ์ประเมินด้านผลลัพธ์ด้วย และเป็นระดับของความสอดคล้องระหว่างความ คาดหวังของผู้รับบริการในอุดมคติกับการรับรู้ของผู้มารับบริการที่ได้รับตามความเป็นจริง สำหรับ นักวิจัยทางพฤติกรรมได้ให้ความหมายของคำว่า ความพึงพอใจในบริการ เป็นความรู้สึกหรือความ คิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของคนที่เกิดจากประสบการณ์ ที่ผู้รับบริการเข้าไปใช้บริการในสถานที่

^๒ดิเรก ฤกษ์ห่วย, การพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิษณุ, ๒๕๒๒), หน้า ๘๙.

^๓สมยศ นาวิการ, การติดต่อสื่อสารขององค์กร, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐๖.

^๔กิตติมา ปรีดีติล, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : เซซฐสตุติโอ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐๖.

^๕ศรี โพธิ์ปักษ์, ความพึงพอใจและความสนใจของประชาชนในการชำระภาษีแก๊ทท้องถิ่น, (กรุงเทพ มหานคร : สำนักพิมพ์อาสารักขาดินแดน, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑.

ให้บริการนั้นๆ ได้เป็นไปตามความคาดหวังของผู้รับบริการ มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยที่แตกต่างกัน^๖ ดังนั้นความพึงพอใจ จึงเป็นปรากฏการณ์ในแง่ของนามธรรมที่เกี่ยวกับความสบายใจ หรือความสุขที่ได้ประสบ ซึ่งเป็นความพึงพอใจที่ประเมินไว้ในเรื่องของทัศนคติ หรือความพึงพอใจ รวมถึงระดับความลงรอยระหว่างความคาดหวังของบุคคล และสิ่งตอบแทนที่บุคคลนั้นได้รับจริงๆ^๗

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ คือ ความต้องการ สภาพหรือระดับความรู้สึกของบุคคลที่มีความสุขมีความอึดใจ หรือทัศนคติทางบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นความรู้สึกหรือทัศนคติที่ดีต่องานที่ทำของบุคคลที่มีต่องานในทางบวก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสนใจต่องานที่เขาทำ และได้รับผลเป็นที่พึงพอใจทำให้บุคคลเกิดความกระตือรือร้นมีความสุข ความมุ่งมั่นที่จะทำงาน มีขวัญและมีกำลังใจ มีความผูกพันกับหน่วยงาน มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของงานที่ทำ และสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานความรู้สึกที่ดีของแต่ละคนเกี่ยวกับงาน ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นเรื่องของความรู้สึกที่มีความรู้สึกของบุคคลที่มีต่องานที่ปฏิบัติอยู่ และความพึงพอใจจะส่งผลต่อขวัญในการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตามความพึงพอใจของแต่ละบุคคลไม่มีวันสิ้นสุด เปลี่ยนแปลงได้เสมอ ตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมบุคคล จึงมีโอกาสนี้จะไม่พึงพอใจในสิ่งที่เคยพึงพอใจมาแล้ว

จากความหมายของความพึงพอใจ ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ความหมายของความพึงพอใจ เพื่อประกอบการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑ ดังต่อไปนี้

^๖Hinshaw, A.S. and J.R. Atwood., **A patient satisfaction instrument : Precision try Replication**, (Nursing Research, 1982), pp. 170-171.

^๗กลั่น ธนาพงศ์ธร, **ประโยชน์และการบริการ, เอกสารสอนชุดวิชาการบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓๐.

ตารางที่ ๒.๑ แสดงการสังเคราะห์ความหมายหลักเกี่ยวกับความพึงพอใจ

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๗๙๓)	พอใจ ชอบใจ
ดิเรก ฤกษ์ห่วย, (๒๕๒๒, หน้า ๘๖)	๑) ความสุขจากการปฏิบัติงาน ๒) ได้รับผลเป็นที่พอใจ ๓) เกิดความกระตือรือร้น ๔) ความมุ่งมั่นที่จะทำงาน ๕) มีขวัญและมีกำลังใจ ๖) มีความผูกพันกับหน่วยงาน ๗) มีความภูมิใจในความสำเร็จ ๘) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล
สมยศ นาวิการ, (๒๕๒๒, หน้า ๑๐๖)	๑) ความต้องการของพนักงาน ๒) ผลตอบแทน ๓) ความขัดแย้ง ๔) การตำหนิหรือการลงโทษ
กิติมา ปรีดีติลล, (๒๕๓๑, หน้า ๑๐๖)	๑) ความรู้สึกพอใจในการทำงาน ๒) เต็มใจที่จะปฏิบัติงาน ๓) ประโยชน์ตอบแทน
ศรี โพธิ์ปักษ์, (๒๕๓๘, หน้า ๒๑)	๑) ทักษะคติในทางบวก ๒) ความต้องการ ๓) ความเป็นอิสระ
Hinshaw, A.S. and J.R. Atwood., (1982, pp. 170-171)	๑) ความคิดเห็นของผู้รับบริการ ๒) ความคาดหวังของผู้รับบริการ ๓) ทักษะคติที่เกิดจากประสบการณ์
กลอน ธนาพงศ์ธร, (๒๕๓๐, หน้า ๒๓๐)	๑) ความคาดหวัง ๒) สิ่งตอบแทน

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ พบว่า นักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดของคำว่าความพึงพอใจไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำว่า ความพึงพอใจ กล่าวว่าแนวคิดที่เกี่ยวกับความพอใจในความต้องการ (Need Satisfaction) เมื่อความต้องการของบุคคลหนึ่งตอบสนองต่อความพอใจของอีกบุคคลหนึ่ง บุคคลทั้งสองมีแนวโน้มที่จะมีความดึงดูดต่อกันสมมุติฐานของ Winch เกี่ยวข้องกับความต้องการที่เสริมกัน เสนอว่า ความดึงดูดมีแนวโน้มจะมีความดึงดูดระหว่างบุคคล อาจเป็นผลจากการตอบสนองต่อกันในความต้องการ ดังนั้น บุคคลที่มีลักษณะพึงพาอาจจะเป็นที่ดึงดูดต่อบุคคลที่มีลักษณะชอบเป็นที่พึงหรือคนที่ชอบชมอาจเป็นที่ดึงดูดของบุคคลที่ชอบเป็นผู้ตาม^๙ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความพึงพอใจ คือ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งความรู้สึกพอใจจะเกิดขึ้น ก็ต่อเมื่อบุคคลได้รับสิ่งที่ตนเองต้องการ หรือเป็นไปตามที่ตนเองต้องการและความรู้สึกดังกล่าวนี้จะลดลงหรือไม่เกิด^{๑๐} ซึ่งโดยความเป็นจริง ระบบความพึงพอใจจะเกิดขึ้น เมื่อความต้องการของบุคคลได้รับการตอบสนอง หรือบรรลุจุดหมายในระดับหนึ่ง ความรู้สึกดังกล่าวจะลดลงหรือไม่เกิดขึ้น หากความต้องการหรือจุดหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง หรือจะเกิดขึ้นเมื่อความรู้สึกทางบวกมีค่ามากกว่าความรู้สึกทางลบ^{๑๑} ในทางธุรกิจการค้าแล้วนั้น นักวิชาการท่านหนึ่งได้กล่าวว่า ความพึงพอใจของลูกค้า เมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานของผลิตภัณฑ์ที่ซื้อมากับสิ่งที่คาดหวังไว้ ระดับความคาดหวังของลูกค้าอาจได้จากประสบการณ์ที่เคยใช้สินค้านั้น^{๑๒}

ทั้งสองแนวคิดได้ให้ความสำคัญกับความต้องการของบุคคลได้รับการตอบสนองหรือความต้องการ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน หมายถึง ความรู้สึกหรือเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ ที่เป็นความรู้สึก หรือทัศนคติที่เป็นไปในทางบวกซึ่งเป็นผลให้บุคคลปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยอมเสียสละ และอุทิศแรงกายประสิทธิภาพสูงสุด มีความสุขกับงานที่ทำ และความพึง

^๙โยธิน ศันสนยุทธ และคณะ, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๒๙), หน้า ๖๑.

^{๑๐}มนตรี เญียบแหลม, “ความพึงพอใจในภาระหน้าที่และงานของเกษตรกรอำเภอในจังหวัดภาคเหนือ”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๙.

^{๑๑}ชวลิต เหล่ารุ่งกาญจน์, “ความพึงพอใจของลูกค้าต่อการให้บริการของธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ศึกษาเฉพาะกรณีสาขาท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี”, **ภาคินพนธ์ พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^{๑๒}วิรัช สงวนวงศ์วาน และคณะ, **การจัดการตลาด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘.

พอใจเมื่องานได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ความรู้สึกเกิดขึ้นจากการได้รับการตอบสนองทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ถ้าเมื่อใดที่ไม่มี ความพึงพอใจในงานบุคคลนั้นอาจแสดงออกในรูปของความก้าวร้าว ความไม่สนใจในการปฏิบัติงานการลาออกจากงาน เป็นต้น ทำให้หน่วยงานเกิดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน^{๑๒}

คำว่า ความพึงพอใจว่า จึงเป็นความรู้สึก หรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ความรู้สึกพอใจจะเกิดขึ้น เมื่อความต้องการของบุคคลได้รับการตอบสนองหรือบรรลุจุดมุ่งหมาย^{๑๓} ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความพึงพอใจ และการจูงใจ จะเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน และได้ให้แนวความคิดไว้ว่า การจูงใจ (Motivation) เป็นสิ่งเร้า และความพยายามที่จะตอบสนองความต้องการหรือเป้าหมาย ส่วนความพึงพอใจ (Satisfaction) หมายถึงความพอใจเมื่อต้องการ หรือเป้าหมายได้รับการตอบสนอง ดังนั้นการจูงใจจึงเป็นสิ่งเร้า เพื่อให้เกิดผลลัพธ์คือความพึงพอใจ^{๑๔} ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นความรู้สึกของบุคคล ที่มีต่องานที่ทำอันบ่งถึงระดับความพอใจ ในการที่ได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อมของบุคคลเหล่านั้นว่ามีมากน้อยเพียงใด^{๑๕} ซึ่งโดยความเป็นจริงสภาพความรู้สึกของบุคคลที่มีความสุขมีความอึดใจ เมื่อความต้องการหรือแรงจูงใจของตนได้รับการตอบสนอง^{๑๖} ความพึงพอใจในการงาน ไว้ในพจนานุกรมซึ่งเขาเป็นผู้เรียบเรียงว่าเป็นคุณภาพ สภาพหรือระดับความรู้สึกพอใจอันเป็นผลสืบเนื่องมา จากความสนใจ และทัศนคติของบุคคลที่มีต่องานที่เขาทำอยู่^{๑๗}

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ คือความรู้สึกหรือเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ เป็นความรู้สึกทางปรากฏการณ์ของนามธรรม ที่เกี่ยวกับความสบายใจหรือความสุขที่ได้ประสบ ซึ่งเป็น

^{๑๒} อารี เพชรผุด, **มนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน**, (กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๒.

^{๑๓} ชวิณี เดชจินดา, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อศูนย์บริการกำจัด ภาควัตถุสาหร่ายแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๐), หน้า ๔๕.

^{๑๔} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ (ฉบับสมบูรณ์)**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสารการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖๕.

^{๑๕} Henry Clay Smith & John H. Wakeley, **Develovement of Jop Diagnostic Survey**, (N.Y. McGraw – Hill, 1978), p. 134.

^{๑๖} Benjamin B.Wolman, **Motivation and Personality**, (New York : McGraw-Hill. 1976), p. 231.

^{๑๗} Carter V. Good, **Dictionary of Education**, (New York : McGraw-Hill. 1978), p. 320.

ความพึงพอใจที่ประเมินไว้ในเรื่องของทัศนคติ เมื่อความต้องการของบุคคลหนึ่งตอบสนองต่อความพอใจของอีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลให้บุคคลปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยอมเสียสละและอุทิศร่างกายประสิทธิภาพสูงสุด มีความสุขกับงานที่ทำและความพึงพอใจเมื่องานได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ความพึงพอใจ และการจูงใจ จะเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน และได้ให้แนวความคิดไว้ว่า การจูงใจ (Motivation) เป็นสิ่งเร้า และความพยายามที่จะตอบสนองความต้องการหรือเป้าหมาย ส่วนความพึงพอใจ (Satisfaction) ความพอใจเมื่อต้องการ หรือเป้าหมายได้รับการตอบสนอง ดังนั้นการจูงใจจึงเป็นสิ่งเร้า เพื่อให้เกิดผลลัพธ์คือความพึงพอใจ และทางธุรกิจการค้า ความพึงพอใจของลูกค้าเมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการทำงานของผลิตภัณฑ์ที่ซื้อมากับสิ่งที่คาดหวังไว้

จากแนวคิดของความพึงพอใจ ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๒ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๒ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับความพึงพอใจ

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
โยธิน ศันสนยุทธ และคณะ, (๒๕๒๙, หน้า ๖๑)	๑) ความต้องการที่เสริมกัน ๒) ความดึงดูดระหว่างบุคคล
มนตรี เฉียบแหลม, (๒๕๓๖, หน้า ๙)	บุคคลได้รับการตอบสนอง
วิรัช สงวนวงษ์วาน และคณะ, (๒๕๔๕, หน้า ๑๘)	๑) ความรู้สึกหรือเจตคติต่อการปฏิบัติงาน ๒) การยอมเสียสละและอุทิศร่างกาย ๓) มีความสุขกับงานที่ทำ
ชวิณี เดชจินดา, (๒๕๓๐, หน้า ๔๕)	ความต้องการได้รับการตอบสนอง
ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, (๒๕๓๙, หน้า ๓๖๕)	การจูงใจเป็นสิ่งเร้า

ตารางที่ ๒.๒ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Henry Clay Smith, John H. Wakeley, (1978, p. 134) Carter V. Good, (1978, p. 320)	ระดับของความพอใจ
Benjamin B.Wolman, (1976, p. 231)	ความต้องการหรือแรงจูงใจ

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

จากการทบทวนทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ จากนักวิชาการทั้งของไทยและต่างประเทศ พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ทฤษฎีไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ คือการที่ผู้ใช้บริการได้รับในสิ่งที่ต้องการ แต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่ผู้ให้บริการสามารถจัดหา หรือทำให้ได้โดยไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์หรือความถูกต้องในการให้บริการ การวัดความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ก็เพื่อให้ทราบความแตกต่างระหว่างคุณภาพของสินค้าและบริการที่ผู้ใช้บริการได้รับจริง กับคุณภาพของสินค้าและบริการที่ผู้ใช้บริการคาดว่าจะได้รับสำหรับนำไปใช้ในการปรับปรุงคุณภาพของสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการสินค้าและบริการมากยิ่งขึ้น^{๑๘} ซึ่งโดยความเป็นจริงการสำรวจความพึงพอใจว่า การสำรวจความพึงพอใจของผู้รับบริการ นอกจากสามารถที่จะดูเรื่องคุณภาพการให้บริการขององค์กรได้แล้ว ยังเป็นการประเมินคุณภาพขององค์กรในด้านอื่นๆจากมุมมองของลูกค้าได้ด้วย ข้อมูลเรื่องความพึงพอใจของลูกค้า เป็นประโยชน์มากมาย จนกล่าวได้ว่า ทั้งองค์กรมีการปรับการบริหารกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า การสำรวจความพึงพอใจของลูกค้าจึงเป็นเรื่องจำเป็น

^{๑๘}สรชัย พิศาลบุตร, *สำรวจความพึงพอใจของผู้ใช้บริการทำได้ง่ายนิดเดียว*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัททุนพัลลขซึ่ง จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๙-๑๐.

ที่ทุกองค์กรต้องทำ^{๑๙} โดยนักวิชาการอธิบายถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ใช้เป็นเครื่องมือชี้บ่งถึงปัญหาที่เกี่ยวกับความพึงพอใจในการทำงานนั้นมี ๓ ประการ คือ^{๒๐}

๑. ปัจจัยด้านบุคคล (personal factors) หมายถึง คุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงาน ได้แก่ ประสบการณ์ในการทำงาน เพศ จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ชอบ อายุ เวลาในการทำงาน การศึกษา เงินเดือน ความสนใจ เป็นต้น

๒. ปัจจัยด้านงาน (factor in the job) ได้แก่ ลักษณะงาน ทักษะในการทำงาน ฐานะทางวิชา ชีพ ขนาดของหน่วยงาน ความห่างไกลของบ้านและที่ทำงาน สภาพทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น

๓. ปัจจัยด้านการจัดการ (factors controllable by management) ได้แก่ ความมั่นคงในงาน รายรับ ผลประโยชน์ โอกาสก้าวหน้า อำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ สภาพการทำงาน เพื่อนร่วมงาน ความรับผิดชอบ การสื่อสารกับผู้บังคับบัญชา ความศรัทธาในตัวผู้บริหาร การนิเทศงาน เป็นต้น

จากทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ นักวิชาการต่างประเทศได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการ ๔ ประการคือ

๑. ความต้องการความสำเร็จ
๒. ความต้องการความสัมพันธ์
๓. ความต้องการอิสระ
๔. ความต้องการอำนาจ

ซึ่งความต้องการเหล่านี้อาจเกิดขึ้นพร้อมกัน โดยบางด้านสูง บางด้านต่ำก็ได้ และไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเรียงเป็นลำดับ^{๒๑} ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่า ความพึงพอใจเป็นแรงจูงใจของมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนความต้องการพื้นฐาน (Basic need) มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับผลสัมฤทธิ์และแรงจูงใจ (Incentive) และความพยายามหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ต้องการ^{๒๒} ซึ่งโดยความเป็นจริงได้ให้

^{๑๙} รุ่ง แก้วแดง, **รีเอนจิเนียริงระบบราชการไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๗**, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๑-๑๙๔.

^{๒๐} ปรียากร วงศ์อนุตรโรจน์, **จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : สหมิตรออฟเซต, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔๓.

^{๒๑} โยธิน ศันสนยุทธ, **มนุษย์สัมพันธ์จิตวิทยาการทำงานในองค์กร**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๖.

^{๒๒} Christopher H. Lovelock, **Services Marketing**, (Englewood Cliffs. H.J. : Prentice- Hall International, 1984), p.150.

รายละเอียดเกี่ยวกับ ความพึงพอใจในการบริการ (Satisfactory Services) หรือความสามารถในการสร้างความพึงพอใจ ให้กับผู้รับบริการให้พิจารณาจากองค์ ประกอบ ๕ ด้าน คือ^{๒๓}

๑. ความสามารถในการจัดบริการให้เพียงพอแก่ความต้องการของผู้รับบริการ (Ample Service)

๒. ความสามารถในการจัดบริการให้อย่างยุติธรรม โดยลักษณะการจัดให้นั้นจะต้องเป็นไปอย่างเสมอหน้า (Equitable Service) แก่ผู้รับบริการ

๓. ความสามารถในการจัดบริการให้อย่างต่อเนื่อง (Continuous Service) โดยไม่มีการหยุด ชะงักหรือติดขัดในการให้บริการนั้นๆ

๔. ความสามารถในการจัดบริการให้รวดเร็ว ทันต่อเวลา (Timely Service) ตามลักษณะความจำเป็นรีบด่วนในการบริการ และความต้องการของประชาชนในบริการนั้นๆ

๕. ความสามารถในการพัฒนาบริการที่จัดให้ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ให้มีความเจริญก้าวหน้า (Progressive Service) ตามลักษณะของการบริการนั้นขึ้นไปเรื่อยๆ

จากประเด็นของทฤษฎีข้างต้นก็ยังมึนทฤษฎีการอื่นๆ กล่าวว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานคือ ส่วนหนึ่งของขวัญในการทำงานและความพึงพอใจของบุคคล มักจะได้รับจากงานของเขาผู้ร่วมงานผู้บังคับบัญชาหน่วยงานและ สภาพแวดล้อมในที่ทำงานซึ่งเป็นอิทธิพล เนื่องมาจากโครงสร้างของบุคลิกลักษณะของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน^{๒๔} ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีที่เรียกว่า E.R.G (Existence - Relatedness-Growth Theory) โดยพูดถึงความต้องการของบุคคลออกเป็น ๓ ประการ ประกอบด้วย

๑. ความต้องการมีชีวิตรอยู่ (Existence needs)

๒. ความต้องการสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่น (Relatedness needs)

๓. ความต้องการความเจริญก้าวหน้า (Growth needs)

ความต้องการทั้ง ๓ นี้ไม่จำเป็นต้องเกิดเรียงเป็นลำดับ^{๒๕}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีของความพึงพอใจในการปฏิบัติงานคือ ส่วนหนึ่งของขวัญในการทำงานและความพึงพอใจของบุคคล มักจะได้รับจากงานของเขาผู้ร่วมงานผู้บังคับบัญชาหน่วยงานและ

^{๒๓} Millet John, D. **Management in the Public Service The Quest for Effective Performance.** (New York : McGraw Hill Book Company, Inc., 1954), p. 23.

^{๒๔} Dale S. Beach, **Organizational Behavior**, (California : Books Cole, 1978), p. 461.

^{๒๕} พรณี ประเสริฐวงศ์, **ประมุขศิลป์สำหรับนักธุรกิจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

สภาพแวดล้อม โดยมีปัจจัยหรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับความพึงพอใจในการทำงานนั้นมี ๓ ประการ คือ ด้านบุคคล ลักษณะงาน และความมั่นคงในงานรายรับรวมทั้งผลประโยชน์อีกด้วย และยังรวมไปถึงการที่ผู้ใช้ บริการได้รับในสิ่งที่ต้องการ แต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่ผู้ให้บริการสามารถจัดหา หรือทำให้ได้โดยไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์หรือความถูกต้องในการให้บริการ ความสามารถในการจัดบริการให้ได้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการของผู้รับบริการ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานคือ ส่วนหนึ่งของขวัญในการทำงานและความพึงพอใจของบุคคล สภาพแวดล้อมในที่ทำงานซึ่งเป็นอิทธิพล เนื่องมาจากโครงสร้างของบุคลิกลักษณะของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน

จากทฤษฎีของความพึงพอใจ ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๓ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการสังเคราะห์ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
สรชัย พิศาลบุตร, (๒๕๔๔, หน้า ๙-๑๐)	๑) คุณภาพของสินค้า ๒) บริการที่ผู้ใช้คาดว่าจะได้รับ
รุ่ง แก้วแดง, (๒๕๔๐, หน้า ๑๔๑-๑๔๔)	ประเมินคุณภาพขององค์การ
ปรียากร วงศ์อนุตรโรจน์, (๒๕๓๕, หน้า ๑๔๓)	๑) ปัจจัยด้านบุคคล ๒) ปัจจัยด้านงาน ๓) ปัจจัยด้านการจัดการ
โยธิน ศันสนยุทธร, (๒๕๓๐, หน้า ๓๖)	๑) ความต้องการความสำเร็จ ๒) ความต้องการความสัมพันธ์ ๓) ความต้องการอิสระ ๔) ความต้องการอำนาจ
Christopher H. Lovelock, (1984, p. 150)	๑) ความต้องการพื้นฐาน ๒) ผลสัมฤทธิ์และแรงจูงใจ

ตารางที่ ๒.๓ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
Millet John, (1954, p. 23)	๑) บริการให้อย่างเพียงพอ ๒) บริการให้อย่างยุติธรรม ๓) บริการให้อย่างต่อเนื่อง ๔) บริการให้รวดเร็ว ๕) พัฒนาบริการ
Dale S. Beach, (1978, p. 461)	ขวัญกำลังใจในการทำงาน
พรณี ประเสริฐวงศ์, (๒๕๔๐, หน้า ๓๓)	๑) ความต้องการมีชีวิตอยู่ ๒) ความต้องการสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๓) ความต้องการความเจริญความก้าวหน้า

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจิต

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับจิต ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย และแนวคิด มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความหมายของจิต

จากการทบทวนเกี่ยวกับความหมายของจิต จากนักวิชาการของไทย พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้ความหมายของคำว่า จิต ไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำว่า จิต หมายถึง ธรรมชาติรู้อารมณ์ (อารมณ์ วิชา นน ลกขณ) คือ ได้รับอารมณ์อยู่ เสนอนั่นเองจึงเรียกว่ารู้อารมณ์ หรือ เป็นธรรมชาติที่เป็นเหตุแห่งการรู้อารมณ์ของเจตสิกทั้งหลาย หรือ ธรรมชาติทำความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายให้วิจิตร^{๒๖} ได้มีนักวิชาการสายพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายไว้อีกว่า จิตความหมายโดย สัททณัย คือ จิตต์ เจโต มโน นิตติ วิญญาณ หนยฺ ตถา มานสํ อิตฺถํ ปญญา จ พุทธิ เมธา มติ มุตติ. จิตฺต (จินต จินตายํ + ต) จิต, ใจ. จินตตติ จิตฺตํ สภาพทิตฺติ ชื่อว่าจิตตะ (ลบ น.) อารมมณํ จิตฺเตติ ชานาตติ จิตฺตํ สภาพทิตฺตํ ชื่อว่าจิต

^{๒๖} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๖๐/๔๐๑.

ตะ (ลบ นต. ซ้อน ต) สมาหิต จิตต์ เอกคัค จิตอันตั้งมั่นแล้วในอารมณ์เดียว. ปสมิ จิตต์อุปปนนิ ปสมิ วิญญาณิ ปาตุภูต จิตดวงแรกเกิดขึ้น คือ ปฐมวิญญาณปรากฏ

วิญญาณ (วิ+ญา อวโพธเน + ยุ) จิต, ใจ วิชาชาติติ วิญญาณิ สภาพที่รู้ชัด ชื่อว่าวิญญาณะ (ซ้อน ญ, อาเทศ ยุ เป็น อน, น เป็น ณ ลบ อ)

หทย (หฺร หฺรณ+ย) จิต, หทัย. หฺรติ อตฺตโน อาหารนติ หทยํ สภาพที่นำไปสู่ความยินดีของตน ชื่อว่าหทยะ (อาเทศ. ร เป็น ท).

มานส (มน+สณ) จิต, ใจ, มานัส. มโน เอว มานสํ ใจนั้นแหละคือมานสะ (ลง สณ ปัจจย ในสกัถะ, ลบ ณ, วุทธิ อ เป็น อา). สุปณิหิต เม มานสํ สจฺจํ โภทาย เราตั้งใจไว้ดีแล้วเพื่อรู้สัจจะทั้งหลาย^{๒๗}

ซึ่งโดยความเป็นจริง จิต เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์ คือ ได้รับอารมณ์อยู่เสมอ จึงเรียกว่า รู้อารมณ์ ดังมีพระบาลีวิเคราะห์ (คำจำกัดความ) ว่า อารมณฺ วิชฺชาชาติติ จิตฺ แปลว่า ธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ ชื่อว่า จิต หมายความว่า เป็นสภาพธรรมที่ได้รับอารมณ์อยู่เสมอทางทวาร ๖ คือ

- ๑) รูปารมณฺ ได้แก่ สีต่าง ๆ ถูกจิตรู้ด้วยการเห็น ทางจักขุทวารที่เป็นกุศลอกุศล
- ๒) สัททารมณฺ ได้แก่ เสียงต่าง ๆ ถูกจิตรู้ด้วยการได้ยิน ทางโสตทวารที่เป็นกุศลอกุศล
- ๓) คันธารมณฺ ได้แก่ กลิ่นต่าง ๆ ถูกจิตรู้ด้วยการได้กลิ่น ทางฆานทวารที่เป็นกุศลอกุศล
- ๔) รสธารมณฺ ได้แก่ รสต่าง ๆ ถูกจิตรู้ด้วยการได้รสูรส ทางชีวนทวารที่เป็นกุศลอกุศล
- ๕) โผฏฐัพพารมณฺ ได้แก่ แฉ่ง-อ่อน, เย็น-ร้อน, หย่อน-ตึง, ถูกจิตรู้ด้วยการรู้สัมผัสทางกายทวารที่เป็นกุศลอกุศล

๖) ธรรมารมณฺ ได้แก่ จิต เจตสิก ปสาทรูป, สุขุมรูป นิพพาน บัญญัติ ถูกจิตรู้ด้วยการคิดนึกทางมโนทวาร^{๒๘} ที่เป็นกุศลอกุศล

ในปฐีสัมภิตา มหาวรรค ความหมายว่า ยํ จิตฺตํ มโน หทยํ มานสํ ปณฺฑริ มนายตนํ มนินทริยํ วิญาณํ วิญาณกฺขนโร ตชฺชา มโน วิญาณธาตุ อิทํ จิตฺตํ แปลว่า จิต คือ ธรรมชาติชนิดหนึ่งซึ่งรู้อารมณ์ จิตเป็นตัวรู้ สิ่งที่จิตรู้นั้นเป็นอารมณ์ จิตรู้สิ่งใด สิ่งนั้นแหละคืออารมณ์ อีกนัยหนึ่งแสดงว่า จิตคือธรรมชาติชนิดหนึ่งที่รับ จำ คิด รู้ซึ่งอารมณ์ จิตต้องมีอารมณ์ และต้องรับอารมณ์จึงจะรู้และจำ แล้วก็คิดต่อไป แสดงว่า จิตนี้มีชื่อที่ใช้เรียกขานกัน ๑๐ ชื่อแต่ละชื่อก็แสดงให้เห็น

^{๒๗} พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์ อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ประยูรวงศ์ปริ้นท์ตรึง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๘-๒๐๙.

^{๒๘} วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะปริจเฉทที่ ๑ ชื่อ จิตปรมัตถ์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ทิพยวิสุทธี การพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

- ๑) ธรรมชาติโดยย่อมคิตธรรมชาตินั้นชื่อว่า จิต
- ๒) ธรรมชาติโดยย่อมน้อมไปหาอารมณ์ ธรรมชาตินั้นชื่อว่า มโน
- ๓) จิตที่รวบรวมไว้ภายในนั้นแหละ ชื่อว่า หทัย
- ๔) ธรรมชาติคือฉันทะที่มีในใจนั่นเอง ชื่อว่า มนัส
- ๕) จิตเป็นธรรมชาติที่ผ่องใส จึงชื่อว่า ปณฺฑระ
- ๖) มนะนั้นเองเป็นอายตนะ คือเป็นเครื่องต่อ จึงชื่อว่า มนายตนะ
- ๗) มนะนั้นแหละที่เป็นอินทรีย์ คือครองความเป็นใหญ่ จึงชื่อว่า มนินทรีย์
- ๘) ธรรมชาติใดที่รู้แจ้งอารมณ์ธรรมชาตินั้นชื่อว่า วิญญาน
- ๙) วิญญานนั้นแหละเป็นขันธจึงชื่อว่า วิญญานขันธ
- ๑๐) มนะนั้นเองเป็นธาตุชนิดหนึ่งที่อยู่แจ้งอารมณ์จึง ชื่อว่า มโนวิญญานธาตุ^{๒๙}

สรุปได้ว่า จิต หมายถึง ธรรมชาติชนิดหนึ่งซึ่งรู้อารมณ์ จิตเป็นตัวรู้ และสิ่งที่จิตรู้นั้นเป็นอารมณ์ เป็นเหตุแห่งการรู้อารมณ์ของเจตสิกทั้งหลาย หรือ ธรรมชาติทำความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายให้จิตร เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์ ได้รับอารมณ์อยู่เสมอ จึงเรียกว่า รู้อารมณ์ ธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ ชื่อว่า จิต และจิตเป็นธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ทั้ง ๖ ที่อารมณ์เกิดขึ้นและอารมณ์ที่ดับไป รูปารมณ์ สัทธารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ และธรรมารมณ์ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่มาปรากฏทางใจโดยผ่านทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ความจริงแล้วการเห็นคือ การที่จิตรู้รูป โดยผ่านตา การได้ยินเป็นการที่จิตรู้เสียงโดยผ่านหู การรู้กลิ่นเป็นการที่จิตรู้กลิ่นโดยผ่านจมูก การลิ้มรสเป็นการที่จิตรู้รสโดยผ่านลิ้น การสัมผัสเป็นการที่จิตรู้สัมผัสโดยผ่านร่างกาย และการรู้มโนสัมผัสเป็นการที่จิตรับรู้โดยผ่านใจ เป็นธรรมชาติที่เป็นเหตุแห่งการรู้อารมณ์ของเจตสิก

จากความหมายของจิต ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังต่อไปนี้

^{๒๙} อภิ. สง. อ. (ไทย) ๗๖/๕๘/๕๒.

ตารางที่ ๒.๔ แสดงการสังเคราะห์ความหมายของจิต

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
อภิ.วิ. (ไทย) (๓๕/๕๖๐/๔๐๑)	ธรรมชาติดูรู้อารมณ์
พระมหาสมปอง มุทีโต, (๒๕๔๗, หน้า ๒๐๘ – ๒๐๙)	๑) ปฐมวิญญาน ๒) วิญญาน
วรรณสิทธิ ไทยะเสวี, (๒๕๔๕, หน้า ๒๐)	๑) รูปารมณ์ ๒) สัททารมณ์ ๓) คันธารมณ์ ๔) รสารมณ์ ๕) โผฏฐัพพารมณ์ ๖) ธรรมารมณ์
อภิ. สง. อ. (ไทย) (๓๔/๖/๒๘)	๑) จิตเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง ๒) จิตเป็นตัวรู้ ๓) สิ่งที่จิตรู้นั้นเป็นอารมณ์
อภิ. สง. อ. (ไทย) (๓๖/๕๘/๕๒)	๑) ธรรมชาติดูย่อมคิด ธรรมชาตินั้นชื่อว่า จิต ๒) ธรรมชาติดูย่อมโน้มไปหาอารมณ์ นั้นชื่อว่า มโน ๓) จิตที่รวบรวมไว้ภายในนั้นแหละ ชื่อว่า หทัย ๔) ธรรมชาติคือฉันทะที่มีในใจนั่นเอง ชื่อว่า มนัส ๕) จิตเป็นธรรมชาติที่ผ่องใส จึงชื่อว่า ปิณฑระ ๖) มนะเป็นอายตนะ คือเป็นเครื่องต่อ ชื่อว่ามนายตนะ ๗) มนะเป็นอินทรีย์ คือครองความเป็นใหญ่ จึงชื่อว่า มนินทรีย์ ๘) ธรรมชาติใดที่รู้แจ้งอารมณ์ธรรมชาตินั้นชื่อว่า วิญญาน ๙) วิญญานเป็นขันธจึงชื่อว่า วิญญานขันธ ๑๐) มนะเป็นธาตุชนิดหนึ่งที่รู้แจ้งอารมณ์จึง ชื่อว่า มโน วิญญานธาตุ

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับจิต

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับจิต จากนักวิชาการของไทย พบว่านักวิชาการเหล่านั้นได้ให้แนวคิดของคำว่าประสิทธิภาพไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำว่า จิต คือ สิ่งที่เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์^{๓๐} คือ ได้รับความอยู่สบาย จิตเมื่อว่าโดยย่อมี ๘๙ ดวงว่าโดยพิสดารมี ๑๒๑ ดวง แบ่งเป็นโลกียจิต ๘๑ ดวง โลกุตตรจิต ๘ ดวง จิตสงเคราะห์เป็นชั้นๆ เป็นวิญญูณชั้นๆ ได้แก่ ทวิปัญญวิญญูณจิต ๑๐ มโนวิญญูณ ๗๙ โลกุตตรจิต เมื่อแสดงโดยพิสดารมี ๔๐ เพราะว่า โดยประเภทแห่งการประกอบขององค์ฌานแล้ว โลกุตตรจิตดวงหนึ่งๆ มี ๕ ฉะนั้นโลกุตตรจึงเป็น ๔๐ ส่วนโลกุตตรจิตโดยย่อนั้นถึงแม้จะมีเจตสิกทั้ง ๕ ดวงประกอบก็จริง แต่เจตสิกเหล่านี้ไม่ถึงองค์ฌาน เพราะไม่มีการเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันกับการเพ่งอารมณ์แต่อย่างใด ทั้งในภพนี้ และภพก่อน ซึ่งโดยความเป็นจริง โลกุตตรจิตโดยย่อจึงไม่เรียกว่า ฌานจิต^{๓๑} ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า จิตเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาไม่ได้ โลกุตตรจิต ๘ เจตสิก ๓๖ จึงเป็นธรรมที่พ้นจากการถูกกำหนดเขตโดยตัณหาทั้ง ๓ ความเป็นไปของจิต เจตสิก และอารมณ์ ทั้ง ๓ อย่างนี้อุปมาเหมือนหนึ่งกับช่างเขียนที่กำลังเขียนรูปภาพต่าง ๆ ลงบนผืนผ้า เมื่อยกจิต เจตสิก และอารมณ์ ทั้ง ๓ อย่างขึ้นมาเปรียบเทียบกับแล้ว จิตเหมือนกับน้ำที่ถูกผสมกับสีต่างๆ เจตสิกเหมือนกับสีต่างๆ อารมณ์คือ สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหลายเหมือนกับผืนผ้าพู่กันเหมือนกับทวารทั้ง ๖ มี ตา หู เป็นต้น ช่างเขียนเหมือนกับสัตว์ทั้งหลาย^{๓๒}

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า เจตสิกมีลักษณะ (คุณภาพหรือเครื่องแสดง) รส (กิจ การงาน หรือหน้าที่) ปัจจุบันฐาน (อาการปรากฏ หรือผลปรากฏ) ปฏิกฐาน (เหตุก่อให้เกิด) เป็น ๔ ประการ ซึ่งรวมเรียกว่า ลักษณะทิจตุกกะ

๑) จิตตนิสสิตลักษณะ	อาศัยจิตเกิดขึ้นเป็นลักษณะ
๒) อวิโยคุปาทนรสี	มีการเกิดร่วมกับจิตเป็นกิจ
๓) เอกาลมพนปัจจุบัน	มีอารมณ์เดียวกันกับจิตเป็นผล
๔) จิตตูปาทปฏิกฐาน	มีการเกิดขึ้นแห่งจิตเป็นเหตุก่อให้เกิด ^{๓๓}

^{๓๐} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๖๐/๔๐๑.

^{๓๑} พระสังฆราชธรรมโชติกะ ธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑๒๖**, (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดย หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

^{๓๒} พระสังฆราชธรรมโชติกะ ธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑๒๖**, อ้างแล้ว, หน้า ๘.

^{๓๓} ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), **ลักษณะทิจตุกกะแห่งปรมัตถธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๘.

ทั้งสองความหมายได้ให้ความสำคัญกับอารมณ์มีการเกิดร่วมกับจิต ซึ่งแนวคิดที่สอดคล้องในเรื่องของจิต นักวิชาการสายพระพุทธศาสนายังให้ทัศนะเกี่ยวกับประเภทของเจตสิก มีจำนวน ๕๒ ดวงแบ่งออกเป็น ๓ พวก เรียกว่า ราสี คือ

๑) อัญญุสमानราสีเจตสิก มีจำนวน ๑๓ ดวง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

ก. สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ดวง ผัสสเจตสิก เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก เจตนาเจตสิก เอกัคคตาเจตสิก ขีวัตินทรีย์เจตสิก มนสิการเจตสิก

ข. ปกิณณกเจตสิก ๖ ดวง วิตกเจตสิก วิจารณ์เจตสิก อธิโมกขเจตสิก วิริยเจตสิก ปีติเจตสิก ฉันทเจตสิก

๒) อกุศลราสีเจตสิก มีจำนวน ๑๔ ดวง คือ

ก. โมหตุกเจตสิก ๔ ดวง โมหเจตสิก อหิริกเจตสิก อนอตตปปเจตสิก อุจจัจจเจตสิก

ข. โลติกเจตสิก ๓ ดวง โลภเจตสิก ทิฏฐิเจตสิก มานเจตสิก

ค. โทหตุกเจตสิก ๒ ดวง โทสเจตสิก อีสสาเจตสิก มัจฉริยเจตสิก กุกกุจจเจตสิก

ง. ถิทุกเจตสิก ๒ ดวง ถีนเจตสิก มิตถเจตสิก

จ. วิจิกิจฉาเจตสิก ๑ ดวง วิจิกิจฉาเจตสิก

๓) โสภณราสีเจตสิก มี ๒๕ ดวง หรือเรียกว่า อัญญุสमानเจตสิก ๑๓ อกุศลเจตสิก ๑๔ โสภณเจตสิก ๒๕^{๓๔} คือ

ก. โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง สัทธาเจตสิก สติเจตสิก ทิธีเจตสิก โอตตปปเจตสิก อโลภเจตสิก อโทสเจตสิก ตัตตรมัมมัตตดาเจตสิก กายปัสสัทธิเจตสิก จิตตปัสสัทธิเจตสิก กายลหุตาเจตสิก จิตตลหุตาเจตสิก กายมูหุตาเจตสิก จิตตมูหุตาเจตสิก กายกัมมัณฺญูตาเจตสิก จิตตกัมมัณฺญูตาเจตสิก กายปาคุญญูตาเจตสิก จิตตปาคุญญูตาเจตสิก กายชุกตาเจตสิก จิตตชุกตาเจตสิก

ข. วิรตีเจตสิก ๓ ดวง สัมมาวาจาเจตสิก สัมมากัมมันตเจตสิก สัมมาอาชีวะเจตสิก

ค. อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ดวง กรุณาเจตสิก มุทิตาเจตสิก^{๓๕}

ง. ปัญฺญินทรีย์เจตสิก^{๓๖} ๑ ดวง, หรือปัญญาเจตสิก, อโมหเจตสิก ปัญญาเจตสิก ธรรมชาติที่รู้สภาพธรรมโดยทั่วๆ ไปตามความเป็นจริง เจตสิกดวงนี้ชื่อว่า ปัญฺญินทรีย์เพราะมีหน้าที่ปกครองในการรู้ต่างๆ โดยทั่วไปตามความเป็นจริง

^{๓๔} พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ, หน้า ๒๙.

^{๓๕} ทรงเกียรติ ลีมนันทรักษ์, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมปิฎกเล่มที่ ๒ ชื่อ เจตสิกปรมัตถ์, หน้า ๑-๓.

^{๓๖} พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ, หน้า ๓๕.

สรุปได้ว่า จิตเป็นธรรมชาติรู้อารมณ์ คือ ได้รับอารมณ์อยู่เสมอ จิตเมื่อว่าโดยย่อมี ๘๙ ดวงว่าโดยพิสดารมี ๑๒๑ ดวง แบ่งเป็นโลกียจิต ๘๑ ดวง โลกุตตรจิต ๘ ดวง จิตสงเคราะห์เป็นชั้นเป็นวิญญานชั้น และประเภทของเจตสิกมีสภาวะลักษณะเฉพาะตนๆ ถึง ๕๒ ดวงหรือ ๕๒ ประเภท แยกเป็น ๓ ราสี คือ อัญญาสมานาเจตสิก มีจำนวน ๑๓ ดวง, อกุศลเจตสิก มีจำนวน ๑๔ ดวง, โสภณเจตสิก มีจำนวน ๒๕ ดวงปัญญาเจตสิก เป็นเจตสิกในกลุ่มโสภณเจตสิก ซึ่งเป็นเจตสิกฝ่ายกุศล และโลกุตตรจิตโดยย่อจึงไม่เรียกว่า ฌานจิต เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาไม่ได้ โลกุตตรจิต ๘ เจตสิก ๓๖ จึงเป็นธรรมที่พ้นจากการถูกกำหนดเขตโดยตัณหาทั้ง ๓ ประการตามหลักของพระพุทธศาสนา

จากแนวคิดที่เกี่ยวกับจิต ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๕ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๕ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับจิต

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
อภิ.วิ. (ไทย) (๓๕/๕๖๐/๔๐๑)	จิตเป็นธรรมชาติรู้อารมณ์
พระสัทธรรมโชติกะ ธัมมาจริย, (๒๕๕๐, หน้า ๒๓)	๑) จิตสงเคราะห์เป็นชั้น ๒) เจตสิก
พระสัทธรรมโชติกะ ธัมมาจริยะ, (ปริเฉทที่ ๑๒๖, เจริญธรรม, ๘)	๑) จิต ๒) เจตสิก ๓) อารมณ์
(ปริเฉทที่ ๑-๒-๖, หน้า ๒๙)	๑) อัญญาสมานเจตสิก ๑๓ ๒) อกุศลเจตสิก ๑๔
(ปริเฉทที่ ๑-๒-๖, หน้า ๓๕)	๑) โสภณเจตสิก ๒๕ ๒) ปัญญาเจตสิก ๑ ดวง
ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), (๒๕๓๔, หน้า ๘)	๑) อาศัยจิตเกิดขึ้นเป็นลักษณะ ๒) มีการเกิดร่วมกับจิตเป็นกิจ ๓) มีอารมณ์เดียวกันกับจิตเป็นผล ๔) มีการเกิดขึ้นแห่งจิตเป็นเหตุใกล้

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ทรงเกียรติ ลีมนันทรักษ์, (เจตสิกปริมัตถ์, หน้า ๑-๓)	๑) โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ ดวง ๒) วรตีเจตสิก ๓ ดวง ๓) อัปมัญญาเจตสิก ๒ ดวง

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวกับความหมาย และแนวคิด รายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความหมายของการปฏิบัติธรรม

จากการทบทวนความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม มีนักวิชาการทั้งของไทยและของต่างประเทศ ได้ให้ทรรศนะไว้แตกต่างกัน และสอดคล้องกันไปแต่ละมิติ ของผู้ที่มีมุมมองของแต่ละท่าน ในที่นี้ผู้วิจัยของเสนอรายละเอียดความหมายการปฏิบัติธรรม ดังต่อไปนี้

คำว่า ปฏิบัติธรรม หมายถึง การเอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิต คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงนั่นเอง หรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ถ้ายังไม่ได้ใช้ก็ไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติ^{๓๗} โดยได้อธิบายแนวปฏิบัติในหลักสติปัฏฐาน ๔ ไว้ว่า

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ สติตามพิจารณากายเป็นอารมณ์
๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ สติตามพิจารณาเวทนาเป็นอารมณ์
๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ สติตามพิจารณาจิตเป็นอารมณ์
๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ สติตามพิจารณาธรรมเป็นอารมณ์^{๓๘}

ซึ่งโดยความเป็นจริงความหมายของปฏิบัติธรรมว่า เป็นวิธีเจริญสมาธิภาวนาตามนัยแห่งทางกัมมัฏฐานนั้น เบื้องต้นจะต้องตัดปลิโพธ (เครื่องกังวลใจ) แสวงหาถีนัยามิตร (พระอาจารย์ผู้เก่งกล้า สามารถสอนสมณะวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ถูกต้อง) เสาะหาวัดที่สัปปายะ (เหมาะสมแก่การ

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๓๘} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธเถร), โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

ปฏิบัติธรรม) และเลือกเจริญกัมมัฏฐานที่เหมาะสม สมแก่จริต และจากนั้นจึงขอฝากตัวต่ออาจารย์ขอรับกัมมัฏฐานเพื่อนำไปปฏิบัติต่อไป^{๓๙}

ทั้งสองความหมายได้ให้ความสำคัญกับสมณะวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นวิธีเจริญสมาธิ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ว่า การปฏิบัติธรรมในสมัยนี้ ถ้าอาจารย์สอนกัมมัฏฐานยังไม่เคยปฏิบัติธรรมจนประจักษ์แจ้งด้วยตนเองแล้ว ก็ไม่ควรสอนหรือเขียนหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติ โดยอาศัยเพียงความรู้จากตำราเท่านั้น เพราะเป็นสิ่งที่ถูกต้องอย่างยิ่ง เหมือนกับแพทย์ที่สั่งยาให้คนไข้ โดยยานั้นยังไม่ได้ผ่านการทดลองความปลอดภัย และตัวแพทย์เองก็ยังไม่กล้าใช้ยานั้น การสอนเช่นนั้นย่อมไม่น่าเชื่อถือได้อย่างแท้จริง^{๔๐} ซึ่งมีความสอดคล้องกับความหมาย ตามที่สอนหลักปฏิบัติตามสติปัฏฐาน ๔ ไว้ดังนี้คือ

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติ ต่อ อากาโรทางกาย
๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติ ต่อ อากาโรทางเวทนา
๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติ ต่อ ความคิดนึก
๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติ ต่อ ธรรมารมณ์^{๔๑}

สรุปได้ว่า การปฏิบัติธรรม หมายถึง วิธีเจริญสมาธิภาวนา โดยการมีสติต่ออากาโรทางกาย การมีสติต่ออากาโรทางเวทนา ดุที่สุข หรือทุกข์ การมีสติต่อความคิดนึก และการมีสติต่ออารมณ์ทางใจ เป็นการเอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงนั่นเอง ด้านการปฏิบัติจะอาศัยเพียงความรู้จากตำราอย่างเดียวเท่านั้นไม่ได้ เป็นสิ่งที่ถูกต้องอย่างยิ่ง ต้องเข้าหาพระอาจารย์ผู้เก่งกล้า สามารถสอนสมณะวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ถูกต้อง และเลือกเจริญกัมมัฏฐานที่เหมาะสมแก่จริตของตน จึงจะได้ประโยชน์ที่แท้จริง

จากความหมายของการปฏิบัติธรรม ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๖ ดังต่อไปนี้

^{๓๙} พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๐๓.

^{๔๐} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔.

^{๔๑} พระกัมมัฏฐานาจริยะ อุ ชะนะกาภิวังสะ, ธรรมบรรยายเกี่ยวกับ ธรรมปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บจก. สหธรรมิก, ๒๕๓๕), หน้า ๖๐.

ตารางที่ ๒.๖ แสดงการสังเคราะห์ความหมายหลักเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (๒๕๕๑, หน้า ๓)	๑) การเอาธรรมมาปฏิบัติ ๒) เอาธรรมมาใช้ ๓) เอามาใช้ดำเนินชีวิต
พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธเถร), (๒๕๔๒, หน้า ๓)	๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน
พระกัมมัญฐานาจารย์ อุ ชะนะกาภิวัังสะ, (๒๕๓๕, หน้า ๖๐)	๑) วิธีเจริญสมาธิภาวนาตามนัยแห่งทางกัมมัญฐาน ๒) เลือกเจริญกัมมัญฐานที่เหมาะสม สมแก่จริต
พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๓๕, หน้า ๓๐๓)	๑) ปฏิบัติธรรมจนประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง ๒) ไม่ควรสอนการปฏิบัติจากตำรา
พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), (๒๕๕๒, หน้า ๑๔)	

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ มีนักวิชาการทั้งของไทยและของต่างประเทศ ได้ให้ทรรศนะไว้แตกต่างกัน และสอดคล้องกันไปแต่ละมิติ ของผู้ที่มีมุมมองของแต่ละท่าน ในที่นี้ผู้วิจัยของเสนอรายละเอียดแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ดังต่อไปนี้

แนวคิดที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม กล่าวไว้ในว่า สีสวิสุทธิ และจิตตวิสุทธิ ใน ๒ วิสุทธิแรก นั้น ไม่ใช่ วิปัสสนาแท้ ตัววิปัสสนาแท้หรือล้วนๆ ได้แก่ วิสุทธิ ๕ ข้อหลังจากนั้นได้แก่ ทิณฺณวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิพาณญาณทัสสนวิสุทธิ และ ญาณทัสสนวิสุทธิ วิปัสสนาแท้ ๕ ข้อนั้นจะเกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัญฐานเท่านั้น อย่างไรก็ตาม สีส (สีสวิสุทธิ) และสมาธิ (จิตตวิสุทธิ) เป็นฐานและเป็นปัจจัยที่มีประโยชน์ในการยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาแท้ สำหรับนักปฏิบัติทุกคน เพื่อให้จิตเห็นพระไตรลักษณ์จนเกิดวิปัสสนาญาณ ๑๖ ตามลำดับซึ่งเป็นเส้นทางสู่พระนิพพาน^{๔๒} ซึ่งโดยความเป็นจริง หลักการฝึกเจริญวิปัสสนากัมมัญฐานนั้น แม้ผู้เข้าฝึกจะ

^{๔๒} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตมโน), วิปัสสนาภาวนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

มีสมาธิในระดับใดก็ตาม ก็สามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ แม้แต่จิตที่สงบชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) ก็สามารถนำมาเป็นพื้นฐานในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ใน วิสุทธิมรรคว่า ปราศจากขณิกสมาธิเสียแล้ว วิปัสสนาย่อมมีไม่ได้ อีกทั้งผู้เจริญสมถกัมมัฏฐานจนได้ผลของสมถะในระดับสูง เช่น แสดงฤทธิ์ได้ ก็สามารถนำผลนั้นมาเป็นบาปฐานในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ด้วย เพราะการได้มานสมาบัติจนถึงขนาดแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ได้นั้น ถ้ายังไม่ผ่านกระบวนการฝึกจิตด้วยหลักวิปัสสนากัมมัฏฐานจนถึงขั้นบรรลุปะระอรหัตต์ ก็ยังไม่ถือว่าเป็นบรรลุจุดหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนา เพราะอิทธิฤทธิ์ต่างๆ เป็นสิ่งที่เสื่อมสลายไปได้เสมอ ในกรณีที่เกิดกับคนยังมีกิเลสอยู่ พระพุทธศาสนาถือว่าการฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดปัญญาตามกระบวนการวิปัสสนากัมมัฏฐาน ถึงขนาดทำลายกิเลสได้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะการฝึกฝนอบรมจิตนี้ย่อมจะทำให้ความไม่รู้ (อวิชชา) หายไป เปรียบเหมือนแสงสว่างทำให้ความมืดหายไปด้วย จิตของปุถุชนโดยปกติหนาแน่นไปด้วยกิเลส เมื่อได้รับการชำระโดยกระบวนการวิปัสสนากัมมัฏฐานแล้ว สภาพจิตก็จะบางเบาจากกิเลสเปลี่ยนไปในทางที่ดี จนบรรลุปะระอรหัตต์ซึ่งเป็นพระอรหันต์ซึ่งเป็นชีวิตในอุดมคติของพระพุทธศาสนา ดังนั้น เราจึงสามารถกล่าวได้ว่าพระอรหันต์จะต้องผ่านการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน (สติปัฏฐาน) มาแล้วทั้งนั้น^{๔๓} ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การปฏิบัติธรรมไว้ว่า สติตั้งมั่นพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรมนี้มีจุดประสงค์จำแนกได้เป็น ๒ ทาง คือ

๑) สติตั้งมั่นในการพิจารณา บัญญัติ เพื่อให้จิตสงบ ซึ่งเรียกว่า สมถกัมมัฏฐาน มีอานิสงส์ให้บรรลุลมณีสมาบัติ

๒) สติตั้งมั่นในการพิจารณารูปนาม เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเรียกว่า วิปัสสนากัมมัฏฐาน มีอานิสงส์ให้บรรลุปะระอรหัตต์ มรรค ผลนิพพาน

การกำหนดพิจารณาไตรลักษณ์เพื่อให้รู้เห็นสภาพตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายล้วนแต่เป็นรูปนามเท่านั้น และรูปนามทั้งหลายเหล่านั้น ก็มีลักษณะเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาหาได้เป็นแก่นสารยั่งยืนไม่ จะได้ก้าวล่วงเสียซึ่งความเห็นผิด ไม่ให้ติดอยู่ในความยินดียินร้ายอันเป็นการเริ่มต้นที่จะให้ถึงหนทางดับทุกข์ทั้งปวง^{๔๔} โดยจากความสัมพันธ์ดังกล่าวถึงการปฏิบัติวิปัสสนาที่นักวิชาการอีกท่านกล่าวไว้ว่า คือ การพิจารณาหัวข้อธรรมตามหลักพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดปัญญาความรู้แจ้ง ซึ่งถือเป็นหัวใจที่แท้จริงของการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติวิปัสสนามีหลากหลายรูปแบบและแนวทาง โดย

^{๔๓} พระศรีวิสุทธิญาณ (บุญชิต ญาณสวโร), **หลักการปฏิบัติพระกัมมัฏฐานในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐๗-๓๐๘.

^{๔๔} ชุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ปริเฉทที่ ๗ สมุจจยสังคหวิภาค**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๑.

มีการแนะนำไว้ในกรรมฐาน ๔๐ ถึงความเหมาะสมในแต่ละบุคคลที่มีอุปนิสัยแตกต่างกันกับหลักธรรม แต่ละหัวข้อที่สามารถแก้ไขข้อเสียโดยเฉพาะได้ เช่น คนอารมณ์ร้อนควรใช้เมตตาเป็นอารมณ์ในการปฏิบัติ คนปกติทั่วไปควรใช้มรณสติหรือการระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ในการปฏิบัติเพื่อคงไว้ในความไม่ประมาท เป็นต้น หลักธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละข้อต่างมีไว้เพื่ออธิบายเนื้อหาที่กว้างขวาง และลึกซึ้ง โดยการประยุกต์หรือจัดหมวดหมู่ให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจเท่านั้น แต่ในความเป็นจริง หลักธรรมทุกข้อมีความสัมพันธ์โยงใยคาบเกี่ยวซึ่งกันและกัน ไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ โดยมีหลักธรรมสองหมวดใหญ่ที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมด และเป็นหัวใจแก่นแท้ของพุทธศาสนา คือไตรลักษณ์และ ปฏิจจสมุปบาท ทั้งสองหมวดต่างสัมพันธ์เป็นสิ่งเดียวกัน เพียงแต่อธิบายสิ่งต่างๆ คนละกรอบการสังเกต โดยไตรลักษณ์อธิบายสิ่งต่างๆ ในกรอบของลักษณะ ๓ ประการที่เกิดขึ้นในทุกสิ่งไม่มีช้อยกเว้น และปฏิจจสมุปบาท อธิบายในกรอบของกระบวนการกระแสความสัมพันธ์ ที่ครอบคลุมทั้งระบบโดยมีรายละเอียด^{๔๕}

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การกำหนดรูปและนามเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นกฎตายตัว ถ้าผิดจากนี้ไม่ใช่วิปัสสนา ถ้าการกำหนดรูปใหญ่ไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อย ก็ให้กำหนดรูปที่ละเอียดขึ้นไป ซึ่งได้แก่ รูปที่สมหายใจถูกต้อง คือ สมหายใจเข้าออกไปถูกที่ได้ก็ให้กำหนดที่นั่นสถานที่สมหายใจถูกมี ๒ แห่ง คือ ที่จมูก และที่ท้อง ที่จมูกจะชัดเจนเฉพาะช่วงแรกเท่า นั้น เมื่อลมละเอียดจะปรากฏไม่ชัดเจน ส่วนที่บริเวณท้องที่มีอาการพอง-ยุบ กำหนดได้ชัดเจนสม่ำเสมอ แม้ว่าจะปฏิบัติค่อนข้างยากในช่วงแรก หากแนะนำไม่ถูกต้องจะหาพอง ยุบ ไม่ได้หรือไม่ชัดเจน การกำหนดที่ท้องจะทำงานเท่าใดก็กำหนดได้และจะแสดงสภาวะได้แจ่มชัดกว่าที่จมูก พระวิปัสสนาจารย์จึงใช้วิธีนี้^{๔๖} ทั้งสองความหมายได้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรม ยังมีหลักธรรมต่างๆ อีกหลายประเด็นที่ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งเป็นทางเดินของวิปัสสนา หรือที่เรียกว่า วิปัสสนาภูมิ นั้นมีอยู่ ๖ หมวด คือ ขันธ์ ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ธรรมทั้ง ๖ หมวดนี้แหละเป็นที่ตั้งเป็นทางเดินของวิปัสสนา เมื่อย่อลงแล้วได้แก่ รูป กับ นาม นั่นเองฉะนั้นการกำหนดรูปนามจึงเท่ากับปฏิบัติภูมิทั้ง ๖ ด้วย วิปัสสนากัมมัฏฐานย่อมประกอบด้วยตัวกัมมัฏฐาน และผู้ทำกัมมัฏฐาน สถานที่หรือสิ่งที่ให้กำหนดได้แก่ รูปนาม คือ ตัวกัมมัฏฐานวิปัสสนา คือ ตัวสติ (และวิสุทธิ ๗ พร้อมด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ) เป็นผู้ทำกัมมัฏฐานได้แก่ เอาสติเข้าไปตั้งไว้ที่กาย เวทนา

^{๔๕} สุภีร์ พุ่มทอง, **สติปัฏฐาน ๔**, (กรุงเทพมหานคร : พุ่มทองอุตสาหกรรมการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒.

^{๔๖} พระอาจารย์อาสภเถร ปธานกัมมัฏฐานาจารย์, **วิปัสสนาที่ปณีตภา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ พี แอนด์ โฟร์, ๒๕๒๖), หน้า ๘๖.

จิต ธรรม แล้วกำหนดรู้รูปนามนี้โดยทางอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกัน ในขณะที่รูปนามเกิดเป็นปัจจุบันกาล ฉะนั้นวิปัสสนาที่จึงรู้แจ้งเห็นจริงในขั้น ๕ คือ รูปนามอันปรากฏให้เห็นชัดด้วยลักษณะ เหมือนกับการเห็นตัวเสือ ก็ย่อมเห็นลักษณะลายของเสือด้วยฉนั้น ลักษณะของขั้น ๕ คือรูปนามนั้น จึงเป็นอารมณ์ปรমัตถ์ ของวิปัสสนา ดังนั้นวิปัสสนาก็มีพื้นฐานตามแนวมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใช้อารมณ์ของวิปัสสนาภูมิ ทั้ง ๖ เป็นฐานในการปฏิบัติวิปัสสนา แต่ในช่วงเริ่มต้นฝึกจะมุ่งเน้นการปฏิบัติโดยใช้ ขั้น ๕ อายตนะ ๑๒ และ ธาตุ ๑๘ เป็นพื้นฐานสำหรับผู้ฝึกหัดใหม่ กล่าวโดยย่อ คือการใช้ นาม และ รูป หรือ อัตตภาพ ร่างกายนั่นเอง^{๔๗}

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า อัตตาตัวตนที่แท้จริงไม่มีเลย เมื่อว่าโดยปรมัตถธรรม (ความจริงแท้) มีแต่เพียงรูปนามเท่านั้น สำหรับผู้ที่เจริญวิปัสสนาก็มีพื้นฐาน เมื่อได้ถึงญาณนี้ก็จะเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเองว่า อัตตาตัวตนเป็นเพียงสภาวะธรรม ไม่ยึดมั่นว่ามีอัตตาตัวตน (เป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา) หากยึดตามหลักพระพุทธศาสนา ความเห็นเช่นนี้จัดเป็น ทิฐิวิสสุทธิตี คือมีความเห็นที่บริสุทธิ์ตามวิสุทธิ ๗ ในวิสุทธิมรรคลักษณะและสภาวะ ของนามรูปปริจเฉทญาณ เช่น พองกับยุบเป็นคนละอัน พองเป็นรูปรู้เป็นนาม ขวายเป็นรูปรู้เป็นนาม และรวมถึงความรู้ในการแยกรูป แยกนาม ทางทวารทั้ง ๕ ได้แก่ เช่น เวลาตาเห็นรูป ตากับสืเป็นรูป เห็นเป็นนาม เช่นเดียวกับทางหู จมูก ลิ้น และ กาย (เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง และไหว)^{๔๘} ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า ประโยชน์ของการปฏิบัติวิปัสสนามี ๑๐ อย่าง คือ

๑. สามารถกำจัดกิเลสต่างๆ อันเป็นต้นเหตุของ ความทุกข์ ความเดือดร้อนต่างๆ ลงได้
๒. มีความทุกข์น้อยลง และมีความสุขมากขึ้น
๓. คลายความยึดมั่น ในสิ่งทั้งปวงลงได้ ไม่วุ่นวายเดือดร้อน ไปตามกระแสของโลก
๔. มีจิตใจมั่นคง รู้เท่าทันความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ไม่ฟูขึ้นหรือยุบลงด้วยอำนาจ โลกธรรม
๕. มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง แต่บำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นมากขึ้น
๖. จิตใจมีคุณธรรมหรือมีคุณภาพสูงขึ้นตามขั้นของการปฏิบัติ
๗. สามารถเข้านิโรธสมาบัติ อันเป็นความสุขขั้นสูงในปัจจุบันภพได้

^{๔๗} ฝ่ายวิปัสสนาธุระ, “คู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเบื้องต้น”, การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อพัฒนาบุคลากรมหาวิทยาลัย รุ่นที่ ๖, ๘- ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๘, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕-๖.

^{๔๘} พระเทพสิทธิมุนี (โชดก ญาณสิทธฺเถร), คู่มือสอบอารมณ์กรรมฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

๘. สามารถบรรลุความเป็นอริยบุคคล อันเป็นบุญเขตของโลก

๙. ย่อมได้เต็มรสแห่งอริยผล อันเกิดจากการพ้นจากอำนาจของกิเลสได้

๑๐. การปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ หรือ วิปัสสนากัมมัฏฐาน จะเป็นเหตุให้ได้บรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง คือบรรลุ อรหัตผลในปัจจุบัน แต่ถ้ายังมีเชื้อเหลือก็จะได้บรรลุความเป็นพระอนาคามี(ผู้ไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก)ภายใน ๗ ปีหรือลดลงมาโดยลำดับถึงภายใน ๗ วัน^{๔๙}

ซึ่งโดยความเป็นจริง การเจริญสมาธิวิปัสสนาไว้ว่า ให้เพิ่มคำว่า หนอ ซึ่งตรงกับคำบาลีว่า วต เข้าด้วยเมื่อเติมเข้าเช่นนี้ สมาธิย่อมจะดำเนินไปได้โดยสะดวกดี ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับแสงสว่างของไฟเมื่อตอนขณะกำลังไฟไม่พอ หากได้หม้อเพิ่มไปมาช่วย แสงสว่างก็จะแจ่มจ้าไม่มีมืดสลับหรือดับอีกต่อไป เป็นกัมมัฏฐานตาควรแก่งานฉันทิ คำว่าหนอ ก็เปรียบได้กับหม้อเพิ่มไฟคือ ท่านเพิ่มเข้ามาเพื่อให้สมาธิมีกำลังพอสมควร เมื่อสมาธิได้กำลังพอดี ก็เป็นสมาธิที่เรียกได้ว่า กัมมัฏฐานตา ควรแก่การเจริญวิปัสสนา เรื่องนี้แม้จะอธิบายอย่างยืดยาวก็รู้สึกว่าจะเข้าใจยาก แต่ท่านที่เคยปฏิบัติวิปัสสนาได้ผ่านพบของจริงในข้อนี้มาแล้ว คงจะทราบได้ตื้นนอกจากนี้คำว่า หนอ ก็ไม่เป็นคำที่น่ารังเกียจอะไรอย่างที่ท่านรู้สึกตะขิดตะขวงใจอยู่ เพราะในพระบาลีพุทธภาษิตก็มีคำนี้ปรากฏอยู่ดั้งเดิม เช่น อนิจจา วต=ไม่เที่ยงหนอ, อญฺญาสิ วต = ได้รู้แล้วหนอ, อโห วต = โอหนอ ดังนั้นเป็นต้น เท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ พอที่จะสรุปได้ว่า คำว่า วต หนอ นี้มีประโยชน์มาก ต่อการบำเพ็ญวิปัสสนา ซึ่งต้องใช้ปัญญาและความเพียรอย่างละเอียดลึกซึ้ง และเป็นที่น่าอัศจรรย์ในการที่ท่านบัญญัติคำนี้ไว้ สำหรับเป็นประโยคเข้ากับคำภาวนาตามสภาวะของรูปนาม ที่ปรากฏนอกจากนั้น วต แปลว่า หนอ ก็ได้ หรือแปลว่า ธรรมที่ยังสรรพสัตว์ให้ข้ามซึ่งวิญญูสงสารก็ได้ ดังวิเคราะห์ว่า วิญญูสงสาร ตาเรตติ-วโต (ธมฺโม) ธรรมโดยอ้อมยังสรรพสัตว์ให้ข้ามซึ่งวิญญูสงสาร ฉะนั้นธรรมนั้น ได้ชื่อว่า หนอ^{๕๐}

สรุปได้ว่า การปฏิบัติธรรม คือ กระบวนการฝึกจิตด้วยหลักการฝึกเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นฝึกฝนอบรมจิตให้สงบ ให้จิตเป็นสมาธิ กระทั่งเกิดปัญญาขึ้นมา เป็นการทำจิตเพื่อให้จิตเห็นพระไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา การกำหนดรูปและนามเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นกฎตายตัว ถ้าผิดจากนี้ไม่ใช่วิปัสสนา ถ้าการกำหนดรูปใหญ่ไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อย ก็ให้กำหนดรูปที่ละเอียดขึ้นไป ซึ่งได้แก่ รูปที่ลมหายใจถูกต้อง ส่วนที่บริเวณท้องที่มีอาการพอง-ยุบ กำหนดได้ชัดเจนสม่ำเสมอ แม้ว่าจะปฏิบัติค่อนข้างยากในช่วงแรก หากแนะนำไม่ถูกต้องจะหาพอง ยุบ ไม่ได้หรือไม่

^{๔๙}จิตตวนฺโณ ภิกขุ, วิปัสสนาภาวนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๕๐}พระภิกษุพันตะ อาสภมหาเถระ อัครมหากรรมฐานาจารย์, วิปัสสนาธุระ, (กรุงเทพมหานคร : บจก. ซี ๑๐๐ ดีไซน์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕๓-๒๕๔.

ชัดเจน การกำหนดที่ท้องจะทำนานเท่าใดก็กำหนดได้และจะแสดงสภาวะได้แจ่มชัดกว่าที่จุ่มก ดังนั้นจึงเป็นหัวใจแก่นแท้ของพุทธศาสนา ไม่ให้ติดอยู่ในความยินดีในร้ายอันเป็นการเริ่มต้นที่จะให้ถึงหนทางดับทุกข์ทั้งปวงได้ และยังเป็นปัญญาที่เข้าไปเห็นแจ้งรูปนาม พระไตรลักษณ์ อริยสัจ และ มรรค ผล นิพพาน ซึ่งต้องใช้ปัญญาและความเพียรอย่างละเอียดลึกซึ้ง จนกระทั่งจิตคลายความยึดมั่น ในสิ่งทั้งปวงลงได้ ไม่วุ่นวายเดือดร้อน ไปตามกระแสของโลก แต่ส่วนประกอบที่สำคัญจะมองข้ามไปไม่ได้คือ ๑.ด้านสถานที่ ๒.ด้านรูปแบบการอบรม ๓.ด้านเนื้อหาสาระ ๔.ด้านจิตสำนึก ๕.ด้านวิทยากรอบรม ปฏิบัติธรรม สภาวะทุกอย่างที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวบุคคล โดยหมายรวมถึง ประพฤติตนนำเคารพ เลื่อมใสศรัทธา มีความรู้ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี

จากแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ที่นักวิชาการต่างๆ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลแนวคิดหลัก เพื่อประกอบการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัด ปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๗ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการสังเคราะห์แนวคิดหลักเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), (๒๕๔๖, หน้า ๑๓๔-๑๓๕)	๑) ญาณวิสุทธิ ๒) กังขาวิตรณวิสุทธิ ๓) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ๔) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ๕) ญาณทัสสนวิสุทธิ
พระศรีวรญาณ (บุญชิต ญาณสวโร), (๒๕๔๒, หน้า ๓๐๗-๓๐๘)	๑) จิตที่สงบชั่วขณะ (ขณิกสมาธิ) ๒) จิตนี้ย่อมจะทำให้ความไม่รู้ (อวิชชา) ๓) การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน (สติปัฏฐาน)
ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), (๒๕๓๔, หน้า ๔๑)	๑) สติตั้งมั่นในการพิจารณา ๒) สติตั้งมั่นในการพิจารณารูปนาม
สุภีร์ ทุมทอง, (๒๕๕๑, หน้า ๔๒)	การพิจารณาหัวข้อธรรมตามหลักพุทธศาสนา
พระอาจารย์อาสภเถร ปธานกัมมัฏฐานาจริยะ, (๒๕๒๖, หน้า ๘๖)	การกำหนดรูปและนามเป็นอารมณ์

ตารางที่ ๒.๗ (ต่อ)

นักวิชาการ/นักวิจัย	แนวคิดหลัก
ฝ่ายวิปัสสนาธุระ (รวบรวม), (๒๕๔๘, หน้า ๕-๖)	๑) อายตนะภายใน ๒) อายตนะภายนอก
พระเทพสิทธิมนี (โชดก ญาณสิทธิเถร), (๒๕๔๑, หน้า ๓)	ปรมัตถธรรม (ความจริงแท้)
จิตวนโณ ภิกขุ, (๒๕๔๖, หน้า ๒)	๑) สามารถกำจัดกิเลสต่างๆ ๒) มีความทุกข์น้อยลง และมีความสุขมากขึ้น ๓) คลายความยึดมั่น ในสิ่งทั้งปวงลงได้ ๔) มีจิตใจมั่นคง รู้เท่าทันความเป็นจริง ๕) มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง ๖) จิตใจมีคุณธรรมหรือมีคุณภาพสูงขึ้น ๗) สามารถเข้านิโรธสมาบัติ ๘) สามารถบรรลุความเป็นอริยบุคคล ๙) ย่อมได้ดีมีรสแห่งอริยผล
พระภิกษุทันตะ อาสภมหาเถรฯ อัครมหา กัมมัญฐานาจริยะ, (๒๕๓๖, หน้า ๒๕๓-๒๕๔)	การเจริญสมาธิวิปัสสนา

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ในการวิจัย

๒.๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานเชิงประจักษ์ของพื้นที่วิจัย

๑) ความเป็นมาของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

จังหวัดสมุทรสาครเป็นจังหวัดเล็กๆ ในเขตพื้นที่ตอนล่างของภาคกลาง บริเวณปากแม่น้ำท่าจีน ตั้งอยู่ห่างจากทะเลอ่าวไทยเพียง ๒ กิโลเมตร เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยเฉพาะสัตว์น้ำทะเล จึงมีการประกอบอาชีพด้านการประมงอย่างกว้างขวาง มีเรือประมงที่ทันสมัยนับพันลำ และสามารถจับสัตว์น้ำได้เป็นปริมาณที่มากที่สุดของประเทศ อีกทั้งยังเป็นจังหวัดที่มีนาเกลือมากที่สุดด้วยใน ด้านประวัติศาสตร์ สมุทรสาครเป็นเมืองที่มีบันทึกไว้ในพงศาวดารกรุงศรี

อยุธยา เมื่อคราวพระเจ้าเสือเสด็จประพาสชลมารค จึงกำเนิดเป็นเรื่องราวของพันท้ายนรสิงห์ผู้ซื่อสัตย์ จงรักภักดี และรักษาระเบียบวินัยยิ่งชีวิต เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่สำคัญของเมืองสมุทรสาคร

สมุทรสาคร เดิมเรียกกันว่า “ท่าจีน” เพราะเป็นตำบลใหญ่อยู่ติดอ่าวไทย มีชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวจีนนำสำเภาเข้ามาจอดเทียบท่าค้าขายกันมาก จึงเรียกติดปากว่า “ท่าจีน” จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๐๙๑ ในสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา โปรดให้ยกบ้านท่าจีนขึ้นเป็นเมือง “สาครบุรี” เพื่อเป็นหัวเมืองสำหรับเรียกระดมพลเวลาเกิดสงครามกับพม่า และเป็นเมืองหน้าด่านป้องกันผู้รุกรานทางทะเล ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อเมืองสาครบุรีเป็นเมือง “สมุทรสาคร” ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระบรมราชโองการให้ทางราชการเปลี่ยนคำว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” ทั่วทั้งประเทศ เมืองสมุทรสาครจึงได้เปลี่ยนเป็น “จังหวัดสมุทรสาคร” มาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนคำว่า “มหาชัย” ที่คนชอบเรียกกันนั้น เป็นชื่อคลองที่สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา โปรดให้ขุดขึ้นเพื่อตัดความคดเคี้ยวของคลองโคกขามแต่เดิม ลัดจากเมืองธนบุรีเป็นแนวตรงไปออกปากน้ำแตน แต่ยังไม่ทันเสร็จก็ทรงสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ (ขุนหลวงท่ายสระ) จึงได้โปรดให้ขุดคลองต่อจนแล้วเสร็จ และได้พระราชทานนามว่า “คลองมหาชัย” ซึ่งต่อมา บริเวณฝั่งซ้ายของปากคลองได้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ชื่อว่า “มหาชัย” ขึ้น จึงเป็นที่นิยมเรียกขานกันจนติดปากตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาสมุทรสาครแบ่งการปกครองออกเป็น ๓ อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรสาคร อำเภอกะทู้แม่แบน และอำเภอบ้านแพ้ว

คำว่า "บ้านแพ้ว" มีที่มาจากสัญลักษณ์ของคนยุคก่อนในสมัยที่พื้นที่อำเภอบ้านแพ้วมีสภาพเป็นป่าทึบชายทะเล อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์ป่า ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ และไม้นานาชนิด ทำให้มีผู้คนบริเวณใกล้เคียงเดินทางเข้ามาล่าสัตว์และแสวงหาผลผลิตจากป่าเพื่อดำรงชีวิต ด้วยเหตุที่พื้นที่ดังกล่าวมีบริเวณกว้างและมีลำธารธรรมชาติมาก ที่สำคัญได้แก่บริเวณคลองหมุ่ทอดและคลองแพ้ว จึงกลายเป็นแหล่งนัดพบของประชาชน ซึ่งจะหาไม้ไผ่หรือต้นไม้สูงแล้วนำผ้าไปผูกไว้ (เรียกว่า แพ้วธง) เพื่อป้องกันการหลงทางและเป็นจุดนัดพบ จนกระทั่งประชาชนอพยพมาอาศัยอยู่ในพื้นที่มากขึ้น จึงเรียกชื่อชุมชนว่า "หมุ่บ้านแพ้ว"

วัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร เป็นวัดราษฎร์ เป็นวัดราษฎร์ ที่ประชาชนที่อยู่ในบริเวณหลักสี่และบริเวณกิ่งกลางคลองดำเนินสะดวกรวมตัวกัน สร้างขึ้นบนที่ดินของนางแจ่ม วาสุกี ผู้มีจิตศรัทธายกที่ดินให้เป็นธรณีสงฆ์ ในเบื้องต้นของการสร้างวัด มีเพียงกุฏิมุงด้วยจากหลังเดียว ต่อมาได้รับการถวายบ้านเก่าเป็นฝากระดานบ้าง ฝาขัดแตะบ้าง ทางวัดได้รื้อถอนมาปลูกเป็นกุฏิสงฆ์เพิ่มขึ้น และได้ตั้งชื่อวัดตามชื่อหลักแบ่งเขตคลองว่า วัดใหม่หลักสี่ ตั้งอยู่ในมณฑลนครไชยศรี ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น วัดหลักสี่ราษฎร์

สโมสรม ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ ๑๗ หมู่ ๒ ตำบลยกกระบัตร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร นับอายุมาถึงปัจจุบันก็ประมาณ ๖๕ ปี ตลอด เวลาอันยาวนาน วัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อยู่ในสภาพเจริญและเสื่อมสลับกันไป ปัจจุบันได้รับการพัฒนาโดยพระเดชพระคุณหลวงพ่อดุสิตพัฒนวิธานธรรมเจ้าอาวาส เป็นผู้นำวัดจึงเจริญรุ่งเรืองใหญ่โตและสวยงาม มีพระอุโบสถถาวร มีกุฏิคอนกรีตเสริมเหล็กทรงไทยประยุกต์มุงกระเบื้องเคลือบ มีหอดฉัน หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญหลังใหญ่ที่สุดในคลองดำเนินสะดวกจุคนได้ไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ คน มีเมรุจตุรมุขที่สวยงาม และมีศาลาท่าน้ำทรงไทย ตั้งเรียงรายได้ระยะอยู่หน้าวัด

๒) แผนที่ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

แผนภาพที่ ๒.๑ แผนที่วัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

๓) จำนวนของประชาชนที่เข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้จากประชาชนที่เข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ที่มีจำนวนอาทิตย์ที่มากที่สุดจำนวน ๔๑๒ คนจากวันที่มีผู้เข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์มากที่สุด ตามตารางแสดงจำนวนผู้เข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร ประจำปี ๒๕๕๗

ตาราง ๒.๘ แสดงจำนวนผู้เข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ วัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร ประจำปี ๒๕๕๗

วัน/เดือน	ชาย/จำนวน	หญิง/จำนวน	รวม
๕ มกราคม	๑๓๑	๒๔๘	๓๗๙
๑๒ มกราคม	๑๒๕	๒๖๐	๓๘๕
๑๙ มกราคม	๑๑๐	๒๕๑	๓๖๑
๒๖ มกราคม	๑๓๕	๒๗๓	๔๐๘
๒ กุมภาพันธ์	๑๒๔	๒๗๕	๓๙๙
๙ กุมภาพันธ์	๑๓๑	๒๘๑	๔๑๒
๑๖ กุมภาพันธ์	๑๔๖	๒๕๔	๔๐๐
๒๓ กุมภาพันธ์	๑๑๕	๒๖๔	๓๗๙
๒ มีนาคม	๑๓๙	๒๖๐	๓๙๙
๙ มีนาคม	๑๒๘	๒๘๔	๔๑๒
๑๖ มีนาคม	๑๓๑	๒๗๙	๔๑๐
๑๒ มีนาคม	๑๑๖	๒๙๑	๔๐๗
๓๐ มีนาคม	๑๓๑	๒๘๐	๔๑๑
๖ เมษายน	๑๒๒	๒๗๐	๓๙๒
๑๓ เมษายน	๑๐๑	๓๑๑	๔๑๒
๒๐ เมษายน	๑๐๗	๒๙๖	๔๐๓
๒๗ เมษายน	๑๑๘	๒๘๘	๔๐๖
๔ พฤษภาคม	๑๒๙	๒๘๓	๔๑๒
๑๑ พฤษภาคม	๑๓๕	๒๓๖	๓๗๑
๑๘ พฤษภาคม	๑๒๒	๒๙๐	๔๑๒
๒๕ พฤษภาคม	๑๓๗	๒๔๒	๓๗๙
๑ มิถุนายน	๑๖๓	๒๐๒	๓๖๕
๘ มิถุนายน	๑๔๒	๒๕๗	๓๙๙
๑๕ มิถุนายน	๑๓๙	๒๗๒	๔๑๑

ตาราง ๒.๘ (ต่อ)

วัน/เดือน	ขาย/จำนวน	หญิง/จำนวน	รวม
๒๒ มิถุนายน	๑๑๑	๒๖๐	๓๗๑
๒๙ มิถุนายน	๙๒	๒๗๑	๓๖๓
๖ กรกฎาคม	๑๑๙	๒๙๓	๔๑๒
๑๓ กรกฎาคม	๙๘	๒๗๕	๓๗๓
๒๐ กรกฎาคม	๑๓๙	๒๓๕	๓๗๔
๒๗ กรกฎาคม	๑๒๒	๒๔๑	๓๖๓
๓ สิงหาคม	๑๐๘	๒๕๗	๓๖๕
๑๐ สิงหาคม	๑๐๓	๒๖๐	๓๖๓
๑๗ สิงหาคม	๑๑๖	๒๔๔	๓๖๐
๒๔ สิงหาคม	๑๒๔	๒๔๙	๓๗๓
๓๑ สิงหาคม	๑๑๒	๒๐๓	๓๑๕
๗ กันยายน	๙๘	๓๑๐	๔๐๘
๑๔ กันยายน	๑๐๕	๒๙๘	๔๐๓
๒๑ กันยายน	๙๕	๓๑๓	๔๐๘
๒๘ กันยายน	๙๙	๒๕๖	๓๕๕
๖ ตุลาคม	๑๐๒	๓๐๓	๔๐๕
๑๒ ตุลาคม	๑๐๘	๒๗๘	๓๘๖
๑๙ ตุลาคม	๙๒	๒๘๑	๓๗๓
๒๖ ตุลาคม	๑๐๔	๓๐๘	๔๑๒
๒ พฤศจิกายน	๑๐๙	๓๐๒	๔๑๑
๙ พฤศจิกายน	๙๔	๓๑๔	๔๐๘
๑๖ พฤศจิกายน	๘๖	๓๒๐	๔๐๖
๒๓ พฤศจิกายน	๙๖	๓๐๑	๓๙๗
๓๐ พฤศจิกายน	๑๐๖	๓๐๖	๔๑๒
๗ ธันวาคม	๙๕	๒๙๕	๓๙๐
๑๔ ธันวาคม	๑๐๓	๓๐๒	๔๐๕
๒๑ ธันวาคม	๑๑๒	๓๐๐	๔๑๒
๒๘ ธันวาคม	๑๐๙	๓๐๓	๔๑๒
อาทิตย์ที่จำนวนมากที่สุด	-	-	๔๑๒

๒.๔.๒ ข้อมูลพื้นฐานเนื้อประกอบงานวิจัย

๑.) กฎ ระเบียบ และข้อบังคับในระหว่างการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัด หลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

๑. เป็นผู้เปี่ยมด้วยศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในแนวสติปัฏฐาน ๔ และสามารถเปิดใจยอมรับเทคนิคใหม่ๆ ในการปฏิบัติที่พระวิปัสสนาจารย์ถ่ายทอดให้ ด้วยความเต็มใจ

๒. นักปฏิบัติจะต้องระลึกเสมอว่า เรามาปฏิบัติเพื่อยกระดับจิตใจ ขัดเกลากิเลสตัณหาให้เบาบางลง มิใช่มาเพื่อ หาความสุข ในการอยู่ดีกินดี เราจึงต้องใช้ความอดทนเป็นพิเศษต่อความไม่สะดวก และกระทบกระทั่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องทดสอบความอดทน และคุณธรรมของนักปฏิบัติว่ามีอยู่มากน้อยเพียงใด

๓. นักปฏิบัติจะต้องอยู่ในบริเวณที่กำหนดให้เท่านั้น ไม่ควรออกนอกสถานที่ปฏิบัติ ถ้ามีธุระจำเป็น ต้องออกจากศูนย์ฯ ต้องได้รับอนุญาตจาก พระวิปัสสนาจารย์เสียก่อน

๔. ไม่ควรสลับสับเปลี่ยนสิ่งของประจำห้อง หรือหยิบกลับไปบ้าน ก่อนได้รับอนุญาต (ถ้าของใช้มีปัญหา ให้แจ้งเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ)

๕. ทางศูนย์ฯ ได้จัดที่พักไว้โดยเฉพาะ มีไฟฟ้า น้ำ ห้องน้ำ ห้องส้วมพร้อม ขอความร่วมมือได้โปรดช่วยกัน ใช้น้ำ ไฟ อย่างประหยัด (ไม่ควรเปิดน้ำ ไฟ และพัดลมทิ้งไว้เมื่อไม่อยู่ในห้องพัก) และโปรดทำความสะอาดห้องพัก ห้องน้ำ รวมทั้งดูแลรักษา ของใช้ประจำห้อง และเมื่อจะกลับบ้านให้ตรวจสอบเครื่องใช้ทุกอย่างให้อยู่ครบ ก่อนส่งคืนห้อง ให้เจ้าหน้าที่

๖. กฎที่จัดไว้เป็นห้องปฏิบัติเฉพาะพระสงฆ์ภิกษุ ภิกษุณี สตรีภิกษุ ห้ามมิให้เพศตรงข้ามเข้าไปนอน หรือใช้ห้องน้ำ ห้องส้วม โดยเด็ดขาด

๗. นักปฏิบัติจะต้องไม่นำของมีค่าติดตัวมาด้วย หากสูญหายทางศูนย์ฯ จะไม่รับผิดชอบ ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น (ถ้านำมาแล้ว ต้องเก็บไว้กับตัวเสมอ)

๘. หากมีความจำเป็นต้องการจะฝากชื่อของ ให้แจ้งเจ้าหน้าที่ (เขียนใส่ในกล่องขอความช่วยเหลือ พร้อมเลขห้องพัก)

๙. ห้ามมิให้ผู้เข้าปฏิบัติให้เงิน หรือของมีค่าใดๆ กับเจ้าหน้าที่ในศูนย์ฯ หากต้องการบริจาค ให้บริจาคที่ ฝ่ายการเงิน ของศูนย์ฯ เท่านั้น เพื่อจัดสรรให้เจ้าหน้าที่โดยทั่วถึงกัน

๑๐. หากต้องการส่งเสื้อผ้าซัก และทิ้งขยะ ให้วางไว้ที่หน้าห้องทางขึ้นบันไดเท่านั้น เจ้าหน้าที่จะไม่เข้าไปเก็บเสื้อผ้า และขยะในห้องของท่าน (ขึ้นละ 10 บาท จะมาเก็บประมาณเที่ยงของทุกวัน)

๑๑. ผู้ปฏิบัติจะต้องงดเว้นจากของเสพติดทุกชนิด อาทิ เครื่องดื่มที่มีสารคาเฟอีน บุหรี่ หมาก เครื่องทองของมีนเมา เป็นต้น และห้ามนำยาเสพติดทุกชนิดเข้ามาในบริเวณศูนย์ฯ เป็นอันขาด

๑๒. ทางศูนย์ฯ มีขวดน้ำดื่มวางไว้ที่ศาลารับอาหารของแต่ละโซน ผู้ปฏิบัติสามารถบริการตัวเองนำไปใช้ดื่มที่ห้อง แล้วเขามาเปลี่ยนเอาขวดใหม่ไปใช้ได้

๑๓. เมื่อเข้ากรรมฐานแล้ว ห้ามสวดมนต์ อ่านหนังสือ เขียนหนังสือ ฟังวิทยุ และใช้โทรศัพท์โดยเด็ดขาด(กรุณาฝาก โทรศัพท์มือถือ ไว้กับเจ้าหน้าที่ หากเจ้าหน้าที่ หรือวิทยากรพบว่ามี การใช้โทรศัพท์ ทางศูนย์ฯ จะตักเตือนไม่เกิน ๒ ครั้ง แล้วจะดำเนินการตามกฎข้อที่ ๒๓ ต่อไป)

๑๔. พึงเจริญสติ กำหนดรู้อาการของกาย ใจ อย่างซ้าๆ สม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ทั้งใน ศาลาปฏิบัติธรรมห้องรับประทานอาหาร ห้องนอน ทุกๆ ขณะระหว่าง การปฏิบัติ แม้ในเวลาพัก เปลี่ยนอิริยาบถ

๑๕. ไม่ติดต่อกับใครตลอดระยะเวลาของการปฏิบัติ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นจริงๆ และต้อง ได้รับอนุญาตจาก พระวิปัสสนาจารย์ หรือผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อพิจารณาตามความเหมาะสม ก่อน

๑๖. หากมีความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ให้ปรึกษาพระวิปัสสนาจารย์ หรือผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์เท่านั้น

๑๗. ในช่วงเวลาปฏิบัติธรรม ให้ลงปฏิบัติธรรมที่ศาลาปฏิบัติธรรมเท่านั้น ยกเว้นจะได้รับ อนุญาตจาก พระวิปัสสนาจารย์ ให้ปฏิบัติในที่พักได้ แต่ห้ามปิดประตูปฏิบัติอยู่ในห้องนอน ให้ปฏิบัติ ที่ระเบียงหน้าห้องพัก (เพื่อพระวิปัสสนาจารย์ หรือผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์จะได้เดินดู การปฏิบัติ ธรรมได้) และ เวลากลางคืน ให้เปิดไฟปฏิบัติ

๑๘. ห้ามคุย บอก หรือถามสภาวะธรรมกับผู้ปฏิบัติด้วยกันเองเป็นอันขาด เพราะจะเป็นภัย แก่ผู้ที่กำลังปฏิบัติทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น โดยจะทำให้อารมณ์ ฟุ้งซ่านและเสียสมาธิ หากมีความสงสัย ในการปฏิบัติอย่างไรแล้ว ให้เก็บไว้สอบถาม พระวิปัสสนาจารย์

๑๙. ต้องส่งอารมณ์ ตามวัน / เวลา / สถานที่ ที่พระวิปัสสนาจารย์กำหนดให้ และกรุณาไป ถึงก่อนเวลา ๑๐ นาที

๒๐. ผู้ปฏิบัติธรรม ต้องถือศีล ๘ โดยเคร่งครัด (ไม่แต่งหน้าทาแป้ง ใช้ของหอมต่างๆ) หากท่านถือศีลบริสุทธิ์เท่าใด ผลจากการปฏิบัติ จะบังเกิดได้ชัดเจน (ผู้ที่ป่วย และต้องทานอาหาร ก่อนทานยา ให้แจ้งผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อขออนุญาตพระวิปัสสนาจารย์ก่อน)

๒๑. ให้นั่งประจำที่ทุกๆ วัน โดยหันหน้าไปทางพระประธาน แล้วเดินจงกรมตามแนวของอาสนะ ไม่ควรเปลี่ยนที่ เดินจงกรม หรือที่นั่ง เพราะเป็นการรบกวนผู้ปฏิบัติท่านอื่น (หากมีปัญหา ให้ปรึกษา ผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์)

๒๒. ในกรณีที่ผู้ปฏิบัติไม่สามารถปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ดังกล่าวข้างต้น และได้รับการตักเตือน จากพระวิปัสสนาจารย์ หรือผู้ช่วยพระวิปัสสนาจารย์แล้ว ก็ยังคงประพฤติเช่นเดิมอยู่ ผู้ปฏิบัติต้องยินยอมที่จะออกจาก

๒.) การลงทะเบียนเพื่อเก็บประวัติการเข้าวัดปฏิบัติธรรม

๑. ผู้ลงทะเบียนต้องแสดงความจำนงเป็นลายลักษณ์อักษรในใบสมัครซึ่งทางศูนย์ปฏิบัติธรรมได้จัด เตรียมไว้ให้ โดยต้องยื่นพร้อมบัตรประชาชน หรือใบแสดงสัญชาติ

๒. ผู้ปฏิบัติเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นชุดปฏิบัติธรรมสีขาวตามแบบที่ศูนย์ กำหนดไว้ (ชายเสื้อสีขาว กางเกงสีขาว หลุมเสื้อสีขาว ผ้าถุงและสไบสีขาว และไม่อนุญาตให้ชายหญิงใส่เสื้อยืด) ท่านสามารถยืมชุดขาวของทางศูนย์ฯ ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ

๓.) ข้อแนะนำในการเข้าวัดปฏิบัติธรรม

๑. ศรัทธาต่อครูบาอาจารย์ และแนวทางที่ปฏิบัติ

๒. มีความเพียรยิ่ง ไม่ย่อท้อต่อความลำบาก

๓. รักษาวินัยในการปฏิบัติให้เคร่งครัด

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” ผู้วิจัยได้สืบค้นงานวิจัยที่มีผู้ได้จัดทำไว้แล้ว มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ ที่มีนักวิชาการ/นักวิจัยได้จัดทำไว้แล้ว พบว่ามีผลงานวิจัยแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระครูศรีสุตากร (อภิชาติ อภิญาโณ) ได้วิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์ กรณีศึกษาวัดกลางบางพระ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” โดยพบผลการวิจัยว่า ความพึงพอใจต่อการปฏิบัติธรรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม ณ วัดกลางบางพระ ตำบลบางพระ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านประชาสัมพันธ์ ด้านสวัสดิการ ด้านสถานที่และด้านปฎิคม พบว่า

ด้านบุคลากร ด้านสวัสดิการ และด้านสถานที่อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านวิชาการ ด้านประชาสัมพันธ์ และด้านปฎิคม ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมนั้นมีความพอใจอยู่ในระดับมาก^{๕๑}

พระครูสุนทรจารุวรรณ (ชาญ จารุณโณ) ได้วิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจต่อการบริหารงานศึกษาสงเคราะห์ ของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร” เป็นการศึกษาความพึงพอใจต่อการบริหารงานศึกษาสงเคราะห์ ของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดทุ่งครุใน ๔ ด้าน ประกอบด้วย ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการจัดการ ด้านการอำนวยความสะดวก และด้านการควบคุม ผลการวิจัยพบว่า การประเมินความพึงพอใจในภาพรวม พบว่าความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการบริหารงานศึกษาสงเคราะห์ของศูนย์ โดยภาพรวมพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = ๓.๖๙) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านคือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการจัดการ ด้านการอำนวยความสะดวก พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน^{๕๒}

ฤกษ์ชัย พันทองคำ ได้วิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจในการทำงานของข้าราชการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ” ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างข้าราชการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ มีความพึงพอใจในการทำงานค่อนข้างสูงโดยมีความพึงพอใจในการทำงานด้านความมั่นคงปลอดภัยในการทำงานสูงกว่าด้านอื่น ๆ ในการทดสอบสมมติฐาน เมื่อเปรียบเทียบตามปัจจัยส่วนบุคคลของข้าราชการ ระดับชั้นทางราชการและสายงานตำแหน่งปัจจุบันต่างกันมีความพึงพอใจในการทำงานแตกต่างกัน และบรรยากาศองค์การมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการทำงานของข้าราชการในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๕๓}

สมจิตร กาหวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาความพึงพอใจของผู้ป่วยนอกต่อการให้บริการของโรงพยาบาลมุกดาหาร” โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้ป่วยนอกต่อการให้บริการประชาสัมพันธ์ บริการเวชทะเบียน บริการคัดกรอง บริการตรวจ บริการยา และการศึกษา

^{๕๑}พระครูศรีสุตากร (อภิชาติ อภิญาโณ), “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์ กรณีศึกษาวัดกลางบางพระ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๕๒}พระครูสุนทรจารุวรรณ (ชาญ จารุณโณ), “ความพึงพอใจต่อการบริหารงานศึกษาสงเคราะห์ ของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖๙.

^{๕๓}ฤกษ์ชัย พันทองคำ, “ความพึงพอใจในการทำงานของข้าราชการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ”, **ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒-๑๑๕.

เปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ป่วยนอกที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และที่อยู่อาศัยต่างกัน โดยให้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเลือกโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างเป็นระบบจำนวน ๑,๐๐๐ ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย T-test และ F-test ผลการศึกษาพบว่า ผู้ป่วยนอกมีความพึงพอใจในระดับมากต่อการบริการผู้ป่วยนอกทั้ง ๕ บริการซึ่งได้แก่ บริการประชาสัมพันธ์ บริการเวชทะเบียน บริการคัดกรอง บริการตรวจ และบริการยา และผู้ป่วยนอกที่มี อายุต่างกัน มีความพึงพอใจแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ นักเรียนและผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพมีความพึงพอใจสูงกว่าผู้ที่มีอาชีพเกษตรกรรวม ค้าขาย^{๕๔}

วรรณภา รัชตารมย์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกพึงพอใจและความรู้สึกมั่นคงในการทำงานของครูโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกพึงพอใจในการทำงานของครูโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร คือ ปัจจัยด้านการรับรู้ความสามารถในการทำงาน ด้านรายได้ ด้านการรับรู้การเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียน ด้านความไว้วางใจในเพื่อนร่วมงาน ด้านความก้าวหน้าในการทำงาน ด้านเครื่องมือและสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านความสัมพันธ์กับผู้บริหาร ด้านความไว้วางใจกับเพื่อนร่วมงาน ด้านความยุติธรรมและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกมั่นคงในการทำงานของครูโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร คือ ปัจจัยด้านรายได้ ด้านความไว้วางใจของผู้บริหาร ด้านการรับรู้ความสามารถในการทำงานของตน ด้านความไว้วางใจเพื่อนร่วมงาน ด้านเครื่องมือและสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียน ด้านความก้าวหน้าในการทำงาน^{๕๕}

สรุปได้ว่า งานวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกพึงพอใจ และความรู้สึกมั่นคงในการทำงาน ความไว้วางใจในเพื่อนร่วมงาน การใช้บริการ สิ่งอำนวยความสะดวก สบาย สงบ เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่พอใจ ที่อยากได้ ได้แก่ ความสำเร็จ การยกย่อง ลักษณะงาน ความรับผิดชอบ และความก้าวหน้า เมื่อปัจจัยเหล่านี้อยู่ต่ำกว่า จะทำให้เกิดความไม่พอใจงานที่ทำ ถ้าหากงานให้ความก้าวหน้า ความท้าทาย ความรับผิดชอบ ความสำเร็จและการยกย่องแก่ผู้ปฏิบัติงานแล้ว พวกเขาจะพอใจและมีแรงจูงใจในการทำงานเป็นอย่างมาก ซึ่งความพึงพอใจ

^{๕๔} สมจิตร กาหวางค์, “ความพึงพอใจของผู้ป่วยนอกต่อการให้บริการของโรงพยาบาลมุกดาหาร”, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๙๔-๙๖.

^{๕๕} วรรณภา รัชตารมย์, “ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกพึงพอใจและความรู้สึกมั่นคงในการทำงานของครูโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ), ๒๕๔๗, หน้า ๙๘-๑๐๒.

เป็นความรู้สึกภายในจิตใจของมนุษย์ที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าจะคาตหมายกับสิ่งหนึ่ง สิ่งใดอย่างไร ถ้าคาตหวังหรือมีความตั้งใจมากและได้รับการตอบสนองด้วยดี

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิต

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิต ที่มีนักวิชาการ/นักวิจัยได้จัดทำไว้แล้ว พบว่ามีผลงานวิจัยแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระครูปริยัติกาญจนโชติ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาจิตตวิสุทธิในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” โดยพบผลการวิจัยว่า การปฏิบัติวิปัสสนา เป็นหลักสำคัญในการนำตนให้พ้นจากทุกข์ อันเป็นทางสายเอก สายเดียวเท่านั้น อันมี สติปัฏฐาน ๔ คือ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธรรมานุปัสสนา จิตตวิสุทธิ (ความบริสุทธิ์แห่งจิต) หมายถึง การชำระจิตให้ปราศจากนิวรณ์ กล่าวโดยสรุป ได้แก่ ความบริสุทธิ์ของสมาธิ องค์ธรรมของจิตตวิสุทธิ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก ในมหากุศลจิต มหากิริยา มหัคคตกุศล และมหัคคตกิริยา จิตตวิสุทธิ นี้ ย่อมเกิดแก่พระโยคาวจร ที่เป็นผู้ฝึกฝนในการเจริญสมณะ เรียกว่า สมถยานิกะ และผู้เจริญวิปัสสนาล้วน เรียกว่า วิปัสสนายานิกะ จิตตวิสุทธิ หรือสมาธิวิสุทธิ นั้น หมายถึง สมาธิขณะนั้นปราศจากนิวรณ์ มีกามฉันทนิวรณ์ เป็นต้น ไม่อาจอาศัยสมาธิ นั้นเป็นอารมณ์ได้ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก ที่ตั้งอยู่ในอารมณ์ของสติปัฏฐาน หรือ นามธรรม รูปธรรม ที่เป็นปัจจุบันอารมณ์ การเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยมีสมณะ เป็นบาท หรือ สมถยานิกะ นั้นเอง เป็นแนวทาง เพื่อให้เกิดจิตตวิสุทธิ โดยวิสุทธิมรรค อรรถกถาได้สังเคราะห์ สมาบัติ ๘ ว่าเป็น จิตตวิสุทธิ คือ ยกขึ้นสู่อารมณ์ของวิปัสสนาได้ คือ เป็นบาทของวิปัสสนาได้^{๕๖}

พระมหาสามารถ อธิจิตโต ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุธรรมด้วยการเจริญอานาปานสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยพบผลการวิจัยว่า การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การบรรลุ โลกุตตรธรรม ๙ รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ในขณะที่มรรคจิตตามกำลังของมรรคสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ โดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เจริญสมณะและวิปัสสนา ตามหลักการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือ การกำหนดรู้รูปและนามให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ตามความเป็นจริง เมื่อวิปัสสนาญาณแก่กล้าดำเนินตามวิปัสสนาวิถีสถาปฏิบัติสามารถรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ สามารถละสังโยชน์และอนุสัยได้ตามกำลังของมรรคบรรลุมรรคผลนิพพาน สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคตรัสการเจริญอานาปานสติอย่างพิสดารไว้ ๑๖ ชั้นในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท อานาปานสติเป็นการเจริญวิปัสสนามีสมณะเป็นพื้นฐานแบ่งเป็น ๔ จตุกกะ เมื่อเจริญให้มากแล้วสติปัฏฐาน ๔ ย่อมบริบูรณ์ไป

^{๕๖} พระครูปริยัติกาญจนโชติ, “ศึกษาจิตตวิสุทธิในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๑-๑๒๘.

พร้อมๆ กัน สติปัฏฐาน ๔ เจริญให้มากแล้วย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ เจริญให้มากแล้วย่อมทำวิชชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ อานาปานสติเป็นวิถีทางการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ และโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์ก็จะหลุดพ้นจากราคะด้วยเจโตวิมุตติและจากอวิชชาด้วยปัญญาวิมุตติ^{๕๗}

พระณัฐกิตติ อนารโท (ผุยเหง้า) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์มูลกัมมัญฐานในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการปฏิบัติธรรม” โดยพบผลการวิจัยว่า มูลกัมมัญฐาน หมายถึงลักษณะที่ตั้งแห่งการทำงานของใจ ๕ ข้อคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ซึ่งเป็นกัมมัญฐานที่ใช้ในการฝึกจิตใจของผู้บวชใหม่ให้มีความสงบและเป็นสมาธิ ได้แบ่งออก ๒ ประเภท คือ ให้บริกรรมและให้พิจารณากัมมัญฐานทั้ง ๕ ข้อ อันประกอบด้วยลักษณะเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา และไม่น่าปรารถนา ความสำคัญคือ ใช้เป็นอุปกรณ์ในการฝึกใจให้เกิดสมาธิและปัญญา การปฏิบัติที่ดีควรเลือกสถานที่ที่มีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม เพราะจะทำให้จิตใจเกิดความสงบเป็นสมาธิได้เร็ว ฉะนั้น การปฏิบัติที่ดีจะต้องมีเป้าหมายในการปฏิบัติของตนเพื่อให้มีภาวะที่เกิดความรู้แจ้ง ดับทุกข์ แต่การจะก้าวไปถึงจุดมุ่งหมายได้นั้นต้องมีคุณธรรมมากมายมาเกื้อกูล เช่น พละ ๕ เป็นต้น การปฏิบัติธรรมที่ทำให้จิตใจเกิดผลเนิ่นช้าเพราะมีอุปสรรคมาขัดขวาง ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องกำจัดอุปสรรคต่างๆ ให้หมดไปก่อน ด้วยวิธียึดเอาหลักธรรมที่มีความเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม เพื่อจะทำจิตใจให้เกิดความสงบและเป็นสมาธิได้เร็ว เช่น ในสมัยพุทธกาลและปัจจุบันที่ได้รับผลประโยชน์จากการปฏิบัติมูลกัมมัญฐาน คือ เป็นผู้มีความอดทนต่อภัยความหนาว ความร้อน ความหิวได้ เป็นผู้ได้ฌานและสามารถแสดงฤทธิ์ต่างๆ เช่น สามารถกำหนดรู้วาระจิตของผู้อื่น สัตว์อื่นได้ เมื่อปฏิบัติให้มากแล้วย่อมทำให้แจ้งซึ่งปัญญาวิมุตติ เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า มูลกัมมัญฐานในฐานะที่เป็นกุศโลบายเพื่อการปฏิบัติธรรมเมื่อทำให้มากแล้วย่อมได้รับประโยชน์ คือ ทำให้เข้าใจความจริงของร่างกายของตนและคนอื่นมากยิ่งขึ้น ทำให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในร่างกาย ไม่เป็นทุกข์และทำให้ได้รับอานิสงส์สูงสุด คือ ได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ที่เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท^{๕๘}

^{๕๗} พระมหาสามารถ อธิจิตโต, “ศึกษาการบรรลุธรรมด้วยการเจริญอานาปานสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๘๙-๙๔.

^{๕๘} พระณัฐกิตติ อนารโท (ผุยเหง้า), “ศึกษาวิเคราะห์มูลกัมมัญฐานในฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการปฏิบัติธรรม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๘๘-๙๑

พระมานัส โสภณจิตโต ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาการกำหนดรูปนามทางวิญญาน๖ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” โดยพบผลการวิจัยว่า รูปคือธรรมชาติที่แตกดับ เมื่อว่าโดยลักษณะกิจตู่กะคือมีการสลายแปรปรวน เป็นลักษณะ มีการแตกแยกกันเป็นกิจ(กับจิต)ได้เป็นกิจ มีความเป็นอภัยกตธรรมเป็นผล มีวิญญานเป็นเหตุใกล้ ส่วนนามเป็นธรรมชาติที่นุ่มไปหาอารมณ์ เมื่อว่าโดยลักษณะกิจตู่กะคือมีการรู้อารมณ์เป็นลักษณะ มีการเกิดก่อนและเป็นประธานในธรรมทั้งปวงเป็นกิจ มีการเกิดขึ้นต่อเนื่องกันไม่ขาดสายเป็นผล มีนามรูปเป็นเหตุใกล้ให้เกิด รูปนามเป็นหลักธรรมสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาถือว่าเป็นภูมิเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภาวนา กล่าวโดยสรุปแล้วเป็นบ่อเกิดของปัญหารูปนาม พระพุทธองค์ตรัสตามอุปนิสัยของเวไนยสัตว์ เช่นตรัสเป็น ชันธ ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรี ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ทั้งหมดนี้ เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาทั้งสิ้น วิญญาน ๖ คือ ความรู้อารมณ์ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งจัดเป็นอายตนะ ๖ เป็นภูมิเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาภาวนา ความสุข ความทุกข์ หรืออารมณ์ทั้งมวล ล้วนอาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นบ่อเกิดทั้งสิ้น ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นการกำหนดอารมณ์ปัจจุบันขณะ คือ รูป เสียง กลิ่น สัมผัส ธรรมารมณ์ที่เกิดขึ้นทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ล้วนเป็นสภาวะรูปนามทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยอาศัยอารมณ์ที่เกิดขึ้น ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คือ การเห็นรูปนามที่เป็นปัจจุบันขณะโดยความเป็นพระไตรลักษณ์^{๕๙}

กัญญา แซ่เตียว ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการใช้อานาปานสติในลดความเครียดและความดันโลหิตในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง : กรณีศึกษาศูนย์สุขภาพชุมชน ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์” โดยพบผลการวิจัยว่า การเจริญอานาปานสติต่อเนื่องสามารถลดความเครียดและความดันโลหิตได้ และยังลดอาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ทำให้ผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงพอใจในการฝึกสมาธิในครั้งนี้ จึงควรนำไปประยุกต์ร่วมกับการรักษาของแพทย์กับผู้ป่วยความดันโลหิตสูง และโรคที่ไม่ติดเชื่ออื่นๆ อีกต่อไป^{๖๐}

สรุปได้ว่า งานวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิต จิตตวิสุทธิ คือความบริสุทธิ์แห่งจิต เป็นการชำระจิตให้ปราศจากนิวรณ์ ได้แก่ ความบริสุทธิ์ของสมาธิ องค์ธรรมของจิตตวิสุทธิ รูปนามทางวิญญาน ๖

^{๕๙}พระมานัส โสภณจิตโต, “ศึกษาการกำหนดรูปนามทางวิญญาน๖ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๑-๑๐๖.

^{๖๐}กัญญา แซ่เตียว, “ประสิทธิผลการใช้อานาปานสติในการลดความเครียดและความดันโลหิตสูงในผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง : กรณีศึกษาศูนย์สุขภาพชุมชน ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๘๘-๘๙.

ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจิตตวิสุทธิ หรือสมาธิวิสุทธิ สมาธิขณะนั้นปราศจากนิวรณ์ มีกามฉันทนิวรณ์ รูปคือธรรมชาติที่แตกดับ เมื่อว่าโดยลักษณะกิจตุกะคือมีการสลายแปรปรวน เป็นลักษณะ มีการแตกแยกกันเป็นกิจ(กับจิต)ได้เป็นกิจ มีความเป็นอภัยกตธรรมเป็นผล มีวิญญานเป็นเหตุใกล้ ส่วนนามเป็นธรรมชาติที่โน้มไปหาอารมณ์ จิตให้ใจเกิดความสงบและเป็นสมาธิได้เร็ว

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม ที่มีนักวิชาการ/นักวิจัยได้จัดทำไว้แล้ว พบว่ามีผลงานวิจัยแตกต่างกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

พระครูโกศลสุตากร (ตริยกุล) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาความเข้าใจและวิธีการปฏิบัติธรรมตามหลักมรณานุสสติของผู้ปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมวัดเมืองคง อำเภอรามัญ จังหวัดศรีสะเกษ” โดยพบผลการวิจัยว่า ผู้ปฏิบัติธรรมมีความรู้ความเข้าใจวิธีการปฏิบัติตามหลักมรณานุสสติของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเมืองคงเป็นอย่างดี คือความตายเป็นเรื่องธรรมดาของสรรพสัตว์ เพราะเป็นสังขธรรมจะหลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นการแตกดับของเบญจขันธ์คือกายกับใจแยกออกจากกัน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยกายกับจิต กายกับจิตนี้เปลี่ยนแปลงเสมอเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงไม่ใช่อัตถ์ตน ดังนั้น ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น แต่ควรมีสติความไม่ประมาท มุ่งสร้างความดีให้แก่ตน และสังคมความตายเกิดโดยสาเหตุสี่ประการคือ ๑) ตายเพราะสิ้นอายุ หรือหมดอายุ ๒) ตายเพราะโรคภัยหรือสุขภาพ ๓) ตายเพราะอุบัติเหตุ และ ๔) ตายเพราะฆ่าตัวตายเพราะกลุ้มใจเกี่ยวกับปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว หรือเรื่องส่วนตัวโดยย่อแล้วคือความตายเพราะถึงเวลาที่ตมตตาย และตายเพราะเหตุในปัจจุบัน สอนวิธีปฏิบัติผู้ปฏิบัติธรรมได้ปฏิบัติตามหลักมรณานุสสติคือ กำหนดลมหายใจเข้าและหายใจออกโดยกำหนดพิจารณาระลึกถึงความตาย ทั้งโดยการเดินจงกรม และนั่งสมาธิ แม้กระทั่งในพิธีรดน้ำศพ ร่วมในงานศพ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้ปฏิบัติธรรมเอามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อลดความประมาทในอายุและชีวิต สำนักปฏิบัติธรรมวัดเมืองคงเน้นการฝึกปฏิบัติมรณานุสสติ โดยการนั่งสมาธิพิจารณาระลึกถึงความตายและเผยแผ่หลักมรณานุสสติในรูปแบบต่างๆ เช่น ตามวิทยุท้องถิ่น จัดกิจกรรม ประชาสัมพันธ์โดยใช้เอกสารแผ่นพับแผ่นภาพแผ่นป้าย เพื่อให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรม และผู้สนใจได้มีความเข้าใจหลักมรณานุสสติมากขึ้น ผลของการปฏิบัติธรรมตามหลักมรณานุสสติของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเมืองคงด้านประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติคือ ทำให้เข้าใจแนวทางปฏิบัติต่อความตายเป็นผู้ไม่ประมาท มีสตินอกจากนี้ยังทำให้เป็นคนมีจิตใจเข้มแข็งอ่อนโยน อ่อนน้อมถ่อมตน มีความสำรวมระวังลดละความชั่วทำความดียึดมั่นในหลักธรรม ลดละความโลภ ความโกรธความหลงรู้เท่าทันกิเลส ตัณหาเป็นผู้มีความสุข และไม่เป็นทุกข์แต่การปฏิบัติธรรมได้ผลเร็วหรือช้าขึ้นขึ้นอยู่กับ ๑) ความรู้ความเข้าใจของผู้ปฏิบัติ ๒) ความต่อเนื่องในการปฏิบัติและ ๓) ความเอาใจใส่ของวิทยากรที่คอยชี้แนะแนวทางในระหว่างปฏิบัติธรรม ส่วนประโยชน์ต่อสังคมนั้น เมื่อคนเข้าใจถึง

ความตายแล้วความตายจะสอนให้เป็นคนไม่ประมาท มีสติมีความสำรวมระวัง มุ่งทำกุศลละเว้นอกุศล ทั้งปวง ทั้งนี้ล้วนแต่เป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้สังคมอยู่ร่มเย็นเป็นสุข^{๖๑}

พระศรีศกดิ์ สงวโร (แสงธง) ได้วิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์จริต ๖ กับการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา” โดยพบผลการวิจัยว่า การศึกษาในเรื่องหลักการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น พบว่า การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามี ๒ อย่าง คือ (๑) สมถกรรมฐาน และ (๒) วิปัสสนากรรมฐาน โดยสมถกรรมฐานนั้น เป็นการฝึกให้เกิดสมาธิสงบระงับจากนิวรณ์ปกิเลสหรือฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ ในการฝึกสมถกรรมฐานนั้นจะใช้จิตเพ่งที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งก็ได้ในบรรดากรรมฐาน ๔๐ วิธี ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับจริตของแต่ละคน และเพื่อยกจิตที่สงบแล้วขึ้นสู่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานต่อไป ส่วนวิปัสสนากรรมฐาน จากการศึกษาเรื่องจริต ๖ และการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เพื่อเลือกหาแนวทางในการปฏิบัติธรรมหรือการเจริญกรรมฐานให้เหมาะสมกับจริตของแต่ละบุคคลดังนี้คือ (๑) คนราคจริตเหมาะกับการเจริญอสุภและกายคตาสติ (๒) คนโทสจริต เหมาะกับการเจริญพรหมวิหาร ๔ หรืออัปปมัญญา ๔ และวันณกสิณ (๓) คนโมหจริต เมื่อศึกษาพระธรรมจนเกิดปัญญาแล้ว ให้เจริญมรณสติ และจตุธาตุวักขณฐาน (๔) คนสัทธาจริต เหมาะกับการเจริญอนุสสติ ๖ (๕) คนพุทธิจริต หรือญาณจริต เหมาะกับการเจริญกรรมฐานที่เป็นนิมิตแห่งวิปัสสนามีอาการไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และ (๖) คนวิตกจริต เหมาะกับการเจริญอานาปานสติเป็นหลัก นอกจากนี้ในเรื่องของการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวทางสติปัฏฐาน ๔ พบว่า จริต ๒ ประเภท คือ ตัณหาจริตและทัญญูจริต มีความเชื่อมโยงกับการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ หมวด ซึ่งเป็นกรรมฐานที่เหมาะสมกับจริตทั้ง ๒ ประเภท ซึ่งจริต ๒ นี้มีความหมายสัมพันธ์สอดคล้องกันกับลักษณะของจริต ๖ สรุปได้ว่าการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ นี้ เหมาะสมกับคนทุกจริต ทุกประเภท^{๖๒}

พระรุ่งโรจน์ ขยานันโท (เทวิน บุรานวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม : กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดมเหยงคณ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” โดยพบผลการวิจัยว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม

^{๖๑} พระครูโกศลสุตากร (ตริยกุล), “การศึกษาความเข้าใจและวิธีการปฏิบัติธรรมตามหลักมรณานุสสติของผู้ปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมวัดเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๙-๙๑.

^{๖๒} พระศรีศกดิ์ สงวโร (แสงธง), “การวิเคราะห์จริต ๖ กับการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๒-๑๑๔.

วัดมเหยงคณ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านอาคารสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านการบริหารจัดการพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ในความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดมเหยงคณ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๗ ด้าน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา วุฒิการศึกษาทางธรรม สถานภาพ อาชีพ และเหตุผล การเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา วุฒิ การศึกษาทางธรรม สถานภาพ อาชีพ และเหตุผลในการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม แตกต่างกันมี ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดมเหยงคณ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่แตกต่างกัน ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิผล ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัด มเหยงคณ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พอสรุปได้ดังนี้ คือ ด้านอาคารสถานที่ ได้แก่ ที่พักและห้องน้ำเพียงพอ ด้าน วิทยากร ได้แก่ วิทยากรมีน้อยเกินไป ไม่เพียงพอ ในด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ ขาดการ ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรม การดูแลผู้ร่วมปฏิบัติธรรมไม่ทั่วถึง^{๖๓}

พระศักดิ์ชัย วรธมโม (ธนุทอง) ได้วิจัยเรื่อง “แรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติ ธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) แรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อ แรงจูงใจในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอ ทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๒) ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า เพศ วุฒิทางการศึกษา และรายได้มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนอายุไม่มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจ ของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับแรงจูงใจ ของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า สำนักปฏิบัติยังมีห้องน้ำไม่เพียงพอกับจำนวนประชาชน

^{๖๓} พระรุ่งโรจน์ ขยานันโท (เทวินบุรานุวงศ์), “กลยุทธ์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม : กรณีศึกษา สำนักปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานวัดมเหยงคณ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๒-๑๕๐.

ระยะทางไกลสำหรับผู้ปฏิบัติจากต่างถิ่น สุนัขภายในวัดส่งเสียงดังขณะปฏิบัติและถ่ายมูลไม่เป็นที่เป็นทาง ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี คือ ดำเนินการจัดสร้างห้องน้ำเพิ่มให้เพียงพอกับจำนวนประชาชนผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จัดทำหนังสือรายชื่อสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จำกัดพื้นที่ของสุนัขให้เป็นสัดส่วนและรณรงค์การนำสุนัขและแมวมาปล่อยที่สำนักปฏิบัติธรรม ๔) การสังเคราะห์แนวทางส่งเสริมแรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าการส่งเสริมและจูงใจให้ประชาชนให้เข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมนั้น ต้องประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม มีกัลยาณมิตรที่ดี มีครูบาอาจารย์ที่คอยชี้แนะ แนะนำคำสอนที่เหมาะสมย่อมจะทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นมีแรงจูงใจ มีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง^{๖๔}

อลิศา रिมนุสสิโต ได้วิจัยเรื่อง “แรงจูงใจ ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน : กรณีศึกษาผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (ศูนย์ ๑) เพชรเกษม ๕๔” โดยพบผลการวิจัยว่า ๑) กิจกรรมด้านปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ถือเป็นกิจกรรมหลักและที่สำคัญที่สุดของสมาคม เพื่อให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในแนวทางที่ได้ผลดี เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตจึงเป็นที่นิยมของคนทั่วไปเป็นอันมาก ได้แก่ หลักสูตรพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข โดยคุณแม่สิริ กรินชัย หลักสูตรเจริญสติ หลักสูตรวิปัสสนาสาธุพุทธโธ หลักสูตรวิปัสสนาสำหรับพระสงฆ์ หลักสูตรวิปัสสนาสำหรับเยาวชน โดยพระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากรที่ทรงคุณวุฒิ โดยยึดหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ รวมทั้งสมาคมฯ ยังมีกิจกรรมด้านปริยัติเพื่อส่งเสริมความรู้ และความเข้าใจที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนา เช่น โครงการศึกษาพระอภิธรรมบรรยายพระไตรปิฎก และการสอนภาษาบาลี เป็นต้น ทั้งนี้ นับว่าเป็นการเสริมศรัทธาของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาให้มั่นคงยิ่งขึ้น ๒) ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (ศูนย์ ๑) เพชรเกษม ๕๔ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๑๐ มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๔ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๑๐ มีสถานภาพเป็นโสด คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔๐ มีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๔๐ ประกอบอาชีพส่วนตัว/เจ้าของกิจการ คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑๘ มีรายได้สูงกว่า ๒๕,๐๐๐ บาท/ต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๙๐ มีประสบการณ์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ระหว่าง ๑-๕ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๒๐ มีความถี่ในการเข้าปฏิบัติวิปัสสนา

^{๖๔} พระศักดิ์ชัย วรธมโม (ธนูทอง), “แรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒๓-๑๒๗.

กรรมฐาน จำนวนครั้งที่ไม่นั่นนอน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๑๐ มีการปฏิบัติต่อกัน จำนวน ๑๕ วัน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๓๐ มีสาเหตุต้องการศึกษาแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๕๐ ๓) แรงจูงใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน รวมสามด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านสุขภาพจิต อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๔ รองลงมาคือ ด้านความเชื่อทางศาสนา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ และด้านกายอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ เป็นอันดับสุดท้ายตามลำดับผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และประสบการณ์การปฏิบัติวิปัสสนาที่แตกต่างกัน เป็นปัจจัยต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแตกต่างกัน สถานภาพและรายได้ที่แตกต่างกัน ไม่เป็นปัจจัยต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่แตกต่างกัน^{๖๕}

สรุปได้ว่า การวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม ประชาชนและบุคคลทั่วไปได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในแนวทางที่ได้ผลดี เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตจึงเป็นที่นิยมของคนทั่วไปเป็นอันมาก หลักธรรมที่มีความเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม เพื่อจะทำจิตให้ใจเกิดความสุขและเป็นสมาธิได้เร็ว สอนวิธีปฏิบัติผู้ปฏิบัติธรรมได้ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ กำหนดลมหายใจเข้าและหายใจออก ประชาชนได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติธรรม จึงเหมาะสมกับคนทุกคน ส่วนการเจริญอานาปานสติมีประโยชน์เพื่อผ่อนคลายสามารถลดความเครียด และความดันโลหิตได้ และยังลดอาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ทำให้ผู้ป่วยเกิดความสบายใจ

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจต่อการปฏิบัติธรรม ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวคิดหลักของนักวิชาการ สามารถสรุปได้ตารางที่ ๒.๙

^{๖๕} อลิศา ริมดุสิต, “แรงจูงใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน : กรณีศึกษาผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (ศูนย์ ๑) เพชรเกษม ๕๔”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๖-๑๒๙.

ตารางที่ ๒.๙ แสดงการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	ความพึงพอใจของประชาชนต่อการปฏิบัติธรรมในวันเสาร์-อาทิตย์ กรณีศึกษาวัดกลางบางพระ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	พระครูศรีสุตากร, (อภิชาติ อภิลาโณ),(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	ปริมาณ	ด้านบุคลากร ด้านสวัสดิการ และด้านสถานที่อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านวิชาการ ด้านประชาสัมพันธ์ และด้านปฏิคม ประชาชนที่มาปฏิบัติธรรมนั้นมีความพอใจอยู่ในระดับมาก
๒	ความพึงพอใจต่อการบริหารงานศึกษาสงเคราะห์ ของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร	พระครูสุนทรจารุวรรณ (ชาญ จารุวรรณ), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๓	ปริมาณ	พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านคือ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการจัดการ ด้านการอำนวยความสะดวก พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน
๓	ความพึงพอใจในการทำงานของข้าราชการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ	ฤกษ์ชัย พื้นทองคำ, (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)	๒๕๕๒	ปริมาณ	กลุ่มตัวอย่างข้าราชการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ มีความพึงพอใจในการทำงานค่อนข้างสูงโดยมีความพึงพอใจในการทำงานด้านความมั่นคงปลอดภัยในการทำงานสูงกว่าด้านอื่น ๆ

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๔	ความพึงพอใจของผู้ป่วยนอกต่อการให้บริการของโรงพยาบาล มุกดาหาร	สมจิตร กาหวงศ์, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)	๒๕๕๒	ปริมาณ	บริการประชาสัมพันธ์ บริการเวชทะเบียน บริการคัดกรอง บริการตรวจ และบริการยา และผู้ป่วยนอกที่มีอายุต่างกัน มีความพึงพอใจแตกต่างกัน นักเรียนและผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพมีความพึงพอใจสูงกว่าผู้ที่มีอาชีพเกษตรกร ค้าขาย
๕	ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึก พึงพอใจและความรู้สึกมั่นคงใน การทำงานของครูโรงเรียนเอกชน อาชีวศึกษาในเขต กรุงเทพมหานคร	วรรณภา รัชตารมย์, (สถาบันเทคโนโลยีพระจอม เกล้าพระนครเหนือ)	๒๕๕๗	ปริมาณ	ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกพึงพอใจในการทำงานของครู หน้าที่ในการทำงาน เครื่องมือและสิ่งอำนวยความสะดวก ความสัมพันธ์กับผู้บริหาร ความไว้วางใจกับเพื่อนร่วมงาน ด้านความยุติธรรม และความรู้สึกมั่นคงในการทำงาน

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๖	ศึกษาจิตตวิสุทธิในการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนา	พระครูปริยัติกาญจน์โชติ, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	คุณภาพ	การปฏิบัติวิปัสสนา เป็นหลักสำคัญในการนำตนให้ พ้นจากทุกข์ อันเป็นทางสายเอก สายเดียวเท่านั้น อันมี สติปัฏฐาน ๔ คือ กายานุปัสสนา เวทนา นุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธรรมานุปัสสนา จิตตวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งจิต
๗	ศึกษาการบรรลุธรรมด้วยการ เจริญอานาปานสติในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท	พระมหาสามารถ อธิจิตโต, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	คุณภาพ	การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การบรรลุ โลกุตตรธรรม ๙ รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ ในขณะมรรคจิตตามกำลังของมรรค สำเร็จเป็น พระอริยบุคคล
๘	ศึกษาวิเคราะห์มูลกัมมัฏฐานใน ฐานะเป็นกุศโลบายเพื่อการปฏิบัติ ธรรม	พระณัฐกิตติ อนารโท (ผุยเหง้า), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	คุณภาพ	มูลกัมมัฏฐาน หมายถึงลักษณะที่ตั้งแห่งการงาน ของใจ ๕ ข้อคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ซึ่งเป็น กัมมัฏฐานที่ใช้ในการฝึกจิตใจของผู้บวชใหม่ให้มี ความสงบและเป็นสมาธิ

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๙	ศึกษาการกำหนดรูปนามทาง วิญญาณ๖ในการปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนา	พระมานัส โสภณจิตโต, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	คุณภาพ	รูปคือธรรมชาติที่แตกดับ เมื่อว่าโดยลักษณะที่จตุกะ คือมีการสลายแปรปรวน เป็นลักษณะ มีการ แตกแยกกันเป็นกิจ กับจิต ได้เป็นกิจ มีความเป็นอัพ ยาคตรธรรมเป็นผล มีวิญญาณเป็นเหตุไถ่ ส่วนนาม เป็นธรรมชาติที่นุ่มไปหาอารมณ์
๑๐	ประสิทธิผลการใช้อานาปานสติ ในการลดความเครียดและความ ดันโลหิตสูงในผู้ป่วยโรคความดัน โลหิตสูง	กัญญา แซ่เตียว, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย)	๒๕๕๒	คุณภาพ	การเจริญอานาปานสติผ่อนคลายสามารถลด ความเครียดและความดันโลหิตได้ และยังลดอาการ ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ทำ ให้ผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงพอใจในการฝึกสมาธิ

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๑	การศึกษาความเข้าใจและวิธีการปฏิบัติธรรมตามหลักมรณานุสติของผู้ปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมวัดเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ	พระครูโกศลสุตากร (ตริยกุล), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๔	คุณภาพ	ความเข้าใจวิธีการปฏิบัติตามหลักมรณานุสติ คือ ความตายเป็นเรื่องธรรมดาของสรรพสัตว์ เป็นสังขธรรมจะหลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นการแตกดับของเบญจขันธ์
๑๒	การวิเคราะห์จิต ๖ กับการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา	พระศรีศักดิ์ สงวโร (แสงธง), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	คุณภาพ	การฝึกให้เกิดสมาธิสงบระงับจากนิเวศหรือฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ ในการฝึกสมถกรรมฐานนั้นจะใช้จิตเพ่งที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อยกจิตที่สงบแล้วขึ้นสู่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
๑๓	กลยุทธ์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม : กรณีศึกษาสำนักปฏิบัติวิปัสสนา ธรรมฐานวัดมเหยงคณ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	พระรุ่งโรจน์ ชยานันโท, (เทวียนบูรณวงศ์), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๖	ผสม ผสาน	ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีข้อเสนอแนะ ที่พักและห้องน้ำไม่เพียงพอ วิทยากรมีน้อยไม่เพียงพอ ขาดการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรม การดูแลผู้ร่วมปฏิบัติธรรมไม่ทั่วถึง

ตารางที่ ๒.๙ (ต่อ)

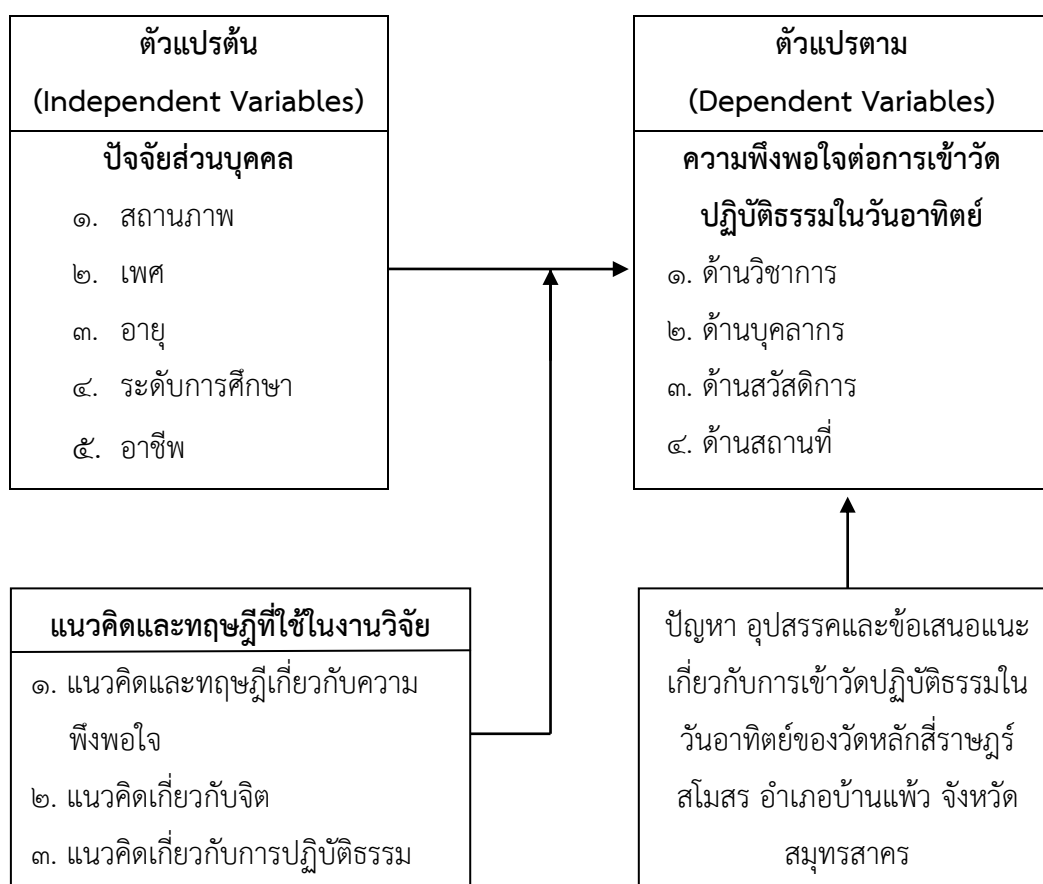
ลำดับ	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑๔	แรงจูงใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ ๒๓ วัดท่าขนุน อำเภอดงพิกุล จังหวัดกาญจนบุรี	พระศักดิ์ชัย วรธมโม (ธนูทอง), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๗	ปริมาณ/ คุณภาพ	ประชาชนมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การทดสอบสมมติฐาน พบว่า เพศ วุฒิทางการศึกษา และรายได้มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจของประชาชน สำนักปฏิบัติยังมีห้องน้ำไม่เพียงพอ คำสอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง
๑๕	แรงจูงใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน : กรณีศึกษาผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (ศูนย์ ๑) เพชรเกษม ๕๔	อลิศา ริมดุสิต, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)	๒๕๕๕	ปริมาณ	รวมสามด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านด้านสุขภาพจิต อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือด้านความเชื่อทางศาสนา อยู่ในระดับมาก และด้านกายอยู่ในระดับมาก

๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมากำหนดเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ของตัวแปร คือ

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่เข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ประกอบด้วย สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความพึงพอใจของประชาชนต่อการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ของวัดหลักสี่ราษฎร์สโมสร อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านรูปแบบการอบรม ด้านเนื้อหาสาระ ด้านวิทยากรอบรมปฏิบัติธรรม ดังแผนภาพที่ ๒.๒

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)